อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

นาง ทรัพย์ ศรีมุกดิ

ณ. วัดโสมนัสวิหาร

๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๓

นางทรัพย์ ศรีมุกติ

ชาตะ วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖

มตะ วันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๒

ประวัติคุณแม่

คุณแม่เป็นบุตรสุดท้องในจำนวน ๓ คน ของคุณตาอ่ำ และคุณยายผิน แม้นหิรัญ เกิดที่บ้านเลขที่ ๘๘๙ ถนนวรจักร ตำบลเทพศิรินทร์ อำเภอป้อมปราบ จังหวัดพระนคร เมื่อวันศุกร์ที่ ๖ ตุลาคม ๒๔๓๖ เนื่องจากคุณแม่เป็นบุตรหญิงคนเดียวของคุณยาย จึงได้อยู่ร่วมกับคุณยายมาโดยตลอด คุณยายถึงแก่กรรมเมื่อคุณแม่อายุได้เพียง ๒๐ ปี คุณแม่จึงต้องรับภาระดูแลบ้านเรือนตั้งแต่นั้นมา คุณแม่ได้สมรสกับ คุณพ่อ รองอำมาตย์โท มานพ ศรีมุกดิ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ มีบุตร ๓ คน

๑. นางกัณฑรัตน์ ทรัพย์ยิ่ง

๒. น.ส.ประภา ศรีมุกดิ

๓. ด.ญ.อัมพร ศรีมุกดิ (ถึงแก่กรรมตั้งแต่เยาว์วัย)

ในด้านทางโลก คุณแม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม ปกครองดูแลบุตรและบริวารด้วยความมานะบากบั่นได้ประกอบอาชีพหรืออุตสาหกรรมในครัวเรือนอยู่ตลอดเวลา เป็นต้นว่า ทำทอง ทำธูป ทำดอกไม้ และเย็บปักถักร้อย ซึ่งเป็นงานของลูกผู้หญิงเป็นเวลานานได้ส่งเสริมบุตรและบริวารให้สนใจในการศึกษาด้วยดี คุณแม่เป็นผู้สนใจ เลื่อมใส ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ได้ไปฟังพระธรรมเทศนาตามอารามต่าง ๆ อยู่เสมอ ตอนปลายชีวิตฟังธรรมที่วัดราชผาติการามเป็นประจำสวดมนต์ทำวัตรเช้า—ค่ำ ทุกวัน

อ่านหนังสือคำสอนทางธรรมโดยสม่ำเสมอ หลังจากคุณพ่อได้ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ แล้ว คุณแม่ยิ่งสนใจในทางธรรมยิ่งขึ้น ได้เริ่มเรียนวิปัสนากับท่านคณาจารย์หลายองค์ ท่านอาจารย์นาค, ท่านอาจารย์ผั้น ท่านอาจารย์ลี ท่านอาจารย์เทศ,ฯลฯ บางครั้งได้ติดตามท่านอาจารย์ไปนั่งวิปัสนากรรมฐานตามถ้ำ ตามเขา เช่นที่เขาวัง จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดจันทบุรี ถ้ำขาม จังหวัดสกลนคร จังหวัดภูเก็ต นอกจากคุณแม่จะสนใจปฏิบัติทางใจแล้ว คุณแม่ยังทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการชักชวนบรรดาญาติมิตรสร้างศาลาการเปรียญ พระประธาน บวชพระภิกษุ ทอดกฐินอยู่เสมอมา

ปกติคุณแม่เป็นคนที่รักษาอนามัยดี เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๐๙ รู้สึกว่าตามัวอ่านหนังสือไม่สะดวก จึงได้ไปตรวจที่โรงพยาบาลพระมงกุฎ-เกล้า ฯ แพทย์ได้แจ้งว่าเป็นต้อกระจกควรทำการผ่าตัด คุณแม่จึงตกลงใจเข้าโรงพยาบาลทำการผ่าตัดลอกตาที่โรงพยาบาลพระมงกุฎ ฯ ในระ-หว่างพักรักษาตาอยู่นั้นปรากฏว่ามีโรคไตเข้าแทรก คุณแม่ต้องรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลเป็นเวลาหนึ่งเดือน พอทุเลากลับมารักษาที่บ้าน กลับทรุดหนักลงอีกต้องเข้าโรงพยาบาลเป็นครั้งที่สอง และได้รักษาตัวอยู่อีก จึงแข็งแรงกลับบ้านได้ แต่การกลับมาบ้านครั้งนี้คุณแม่ไม่สามารถจะไปไหนนอกบ้านได้ คงเดินได้ภายในบริเวณบ้านเท่านั้น และยังต้องอยู่ในความดูแลของแพทย์ จนเมื่อต้นเดือนกันยายน คุณแม่เริ่มเป็นไข้ อาเจียน และโรคไตเข้าแทรกอีก นายแพทย์ชูศักดิ์ และแพทย์หญิงสวาท เวชชแพทย์ได้ช่วยกัน

อย่างเต็มที่รักษา แต่อาการไม่ดีขึ้นมีแต่ทรงกับทรุด คุณแม่ได้สิ้นลมไปด้วยอาการสงบต่อหน้าลูกและหลาน ญาติมิตร เมื่อวันอังคารที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๑๒ เวลา ๑๖.๒๐ น. สิริรวมอายุได้ ๗๕ ปี ๑๑ เดือน

วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๑๒ ได้ทำพิธีรดน้ำศพและตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้าน ๑๕๗ ซอยเจริญพรตลอดมา ด้วยบุญบารมีของคุณแม่ที่ได้สร้างสมไว้ปรากฏว่าได้มีผู้ที่เคารพนับถือมาร่วมงานตลอดเวลา โดยเฉพาะท่านเหล่านี้ได้กรุณาเป็นเจ้าภาพในการสวดอภิธรรม คือ

๒๔ กันยายน ๒๕๑๒	คุณอุไร อินทรัมพรรย์ และคุณดวงรัตน์ อมาตยกุล
๒๕ กันยายน ๒๕๑๒	คณะห้องอาหารนวลศรี
๒๖ กันยายน ๒๕๑๒	ศิษย์เก่าร.ร.นายร้อย จปร.รุ่น ๘๑ กับข้าราชการมณฑลทหารบกที่ ๓
๒๗ กันยายน ๒๕๑๒	คณะนักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ชุดที่ ๑๑
๒๘ กันยายน ๒๕๑๒	คุณหญิงวงศ์จงรักษ์นรสีห์และบุตรธิดา
๒๙ กันยายน ๒๕๑๒	ข้าราชการกรมสามัญศึกษาหน่วยศึกษานิเทศก์
๓๐ กันยายน ๒๕๑๒	คณะอาจารย์และนักเรียนโรงเรียนกรุงเทพโปลิเทคนิค

๔ ตุลาคม	๒๕๑๒	คณะนักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรชุดที่ ๘
๑๑ ตุลาคม	๒๕๑๒	คุณกิตติ วงษ์วานิช และ ภรรยา
๑๘ ตุลาคม	๒๕๑๒	พลเอกไสว ไสวแสนยากร และชาวคณะลพบุรี
๒๕ ตุลาคม	๒๕๑๒	คุณชัช และคุณแพรว จิวตระกูล
๑ พฤศจิกายน	๒๕๑๒	เพื่อน ๆ ปุ๊
๘ พฤศจิกายน	๒๕๑๒	พระอุปเสน อุปเสโน
๑๑ พฤศจิกายน	๒๕๑๒	ทำบุญ ๕๐ วัน
๑๕ พฤศจิกายน	๒๕๑๒	คณะครู โรงเรียนราชินีบน
๒๒ พฤศจิกายน	๒๕๑๒	คุณหมอสุวัฒน์ และคุณใจรัก ดวงพลอย
๒๙ พฤศจิกายน	๒๕๑๒	คณะพระภิกษุวัดพระพิเรนทร์ วรจักร
๖ ธันวาคม	๒๕๑๒	พลเรือตรี เอกไชย คุณทองดี อิศรางกูร ฯ กับญาติตระกูลมหาทรัพย์
๑๓ ธันวาคม	๒๕๑๒	คณะครูใหญ่ ร.ร. ส่วนกลางกรมสามัญศึกษา
๒๐ ธันวาคม	๒๕๑๒	พ.ต.ทองปอนด์ วิชญเนตินัย กับพ.ต.จินดา ดังเสนาะ
๒๗ ธันวาคม	๒๕๑๒	คุณจรรมพันธ์ บุนนาค และ เพื่อน ๆ

๒๙ ธันวาคม ๒๕๑๒ พลโทเฉลิม—คุณละออ มหัทธนานนท์

๓๐ ธันวาคม ๒๕๒๑ ครบ ๑๐๐ วันถวายภัตตาหารเพล ๑๑ องค์

มีเทศน์ ๑ กัณฑ์

บี่ดศพไว้ที่บ้านจนถึงฌาปนกิจ

ขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่กรุณามาเป็นเกียรติในงานฌาปนกิจศพนี้ การใดขาดตกบกพร่องได้โปรดประทานอภัยด้วย

ระลึกถึงอุปการคุณ

ของคุณนายทรัพย์ ศรีมุกดิ

คุณนายกันทรัตน์ ทรัพย์ยิ่ง ธิดาของคุณนายทรัพย์ ศรีมุกดิ แจ้งว่า จะจัดการบำเพ็ญกุศลออกเมรุ และฌาปนกิจศพคุณนายทรัพย์ ศรีมุกดิ ที่ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร ในวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๓ คุณนายทรัพย์ ศรีมุกดิ ได้รู้จักคุ้นเคยกันมานาน ลูก ๆ ของท่านก็มีความสนิทสนมกันฉันญาติ นับว่าได้เป็นญาติกันโดยสายธรรม ทั้งคุณนายทรัพย์ได้อุปการะพระภิกษุสามเณร และวัดราชผาติการาม มาเป็นเวลานานประมาณเกือบ ๒๐ ปี ทั้งท่านเป็นอุบาสิกาผู้ฟังธรรมประจำที่วัดราชผาติ-การาม ทั้งได้เอื้อเฟื้อช่วยเหลือโดยประการต่าง ๆ ตลอดมา จึงมีความรู้สึกในอุปการคุณของท่านอยู่เสมอ เมื่อเป็นโอกาสจึงมีความประสงค์จะแสดงความรู้สึกในอุปการคุณ ให้ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร จึงเขียนข้อความนี้ลงพิมพ์ในหนังสือแจกในงานฌาปนกิจศพ เป็นการร่วมการกุศลกับเจ้าภาพด้วยตามสามารถ

คุณนายทรัพย์ ศรีมุกดิ เป็นผู้สนใจในธรรมและประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องผู้หนึ่ง ไม่ใช่เป็นพุทธศาสนิกชนแต่เพียงในนาม ก่อนแต่จะมาประจำฟังธรรมที่วัดราชผาติการาม ก็ได้ไปฟังธรรมในวันพระตามวัดต่าง ๆ มีวัดราชาธิวาสวิหารเป็นต้น เป็นการประจำเสมอมา เมื่อข้าพเจ้าย้ายจากวัดราชาธิวาสวิหาร มาอยู่ประจำที่วัดราชผาติการามแล้ว ประมาณ

พ.ศ. ๒๔๙๔ ท่านก็ได้มาฟังธรรมประจำที่วัดราชผาติการามแต่นั้นมา ท่านคงนึกสงสารข้าพเจ้า ต้องมาอยู่ในวัดที่ชำรุดทรุดโทรม มีสภาพประหนึ่งวัดร้าง ท่านจึงเตือนให้พยายามทำแต่ตามความสามารถ อย่าให้ถึงเดือดร้อน เมื่อมีทางทำได้ก็ทำ เมื่อยังทำไม่ได้ก็ปล่อยไปก่อน ให้จัดทำส่วนที่พอทำได้ ข้าพเจ้าได้ความคิดจากท่าน จึงตั้งใจจัดการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร (ซึ่งแต่ก่อนมาพระเณรต้องเดินเรียนที่วัดราชาธิวาสวิ-หาร) จนถึงให้มีการสอนขึ้นในวัด ทั้งแผนกนักธรรมและบาลี แต่โดยเหตุที่สถานที่เป็นที่สอนนักเรียนไม่มี จึงต้องใช้ใต้ถุนกุฏีบ้าง ที่มุขพระ-อุโบสถทั้งด้านหน้าและด้านหลังบ้าง และสถานที่ดังกล่าวนี้ต้องผลัดเปลี่ยนกันสอน สอนนักธรรมตอนเช้า สอนบาลีตอนบ่าย คุณนายทรัพย์มาฟังเทศน์ในวันพระ ได้เห็นโต๊ะเก้าอี้ตั้งอยู่ที่หน้าและหลังพระอุโบสถ ก็ทราบว่าเป็นสถานที่สอนนักเรียน วันหนึ่งจึงได้ปรารภเปรย ๆ ขึ้นว่าน่าจะได้ช่วยกันสละทรัพย์สร้างโรงเรียนปริยัติธรรมขึ้นสักหลังหนึ่ง แต่ก็เป็นเพียงปรารภกันเท่านั้น ยังไม่มีท่าว่าจะสำเร็จผล หลายปีต่อมาท่านขอรับพระ-ราชทานพระกฐิน มาทอดถวายพระสงฆ์ที่วัดราชผาติการาม ด้วยความมุ่งหมายเพื่อจะหาทุนใช้ในการสร้างโรงเรียนปริยัติธรรม เมื่อทอดกฐินเสร็จแล้ว มีทุนเหลืออยู่จำนวนหนึ่ง พอมีทุนเป็นก้อนเป็นที่อุ่นใจเช่นนี้ ท่านก็เที่ยวบอกบุญตามญาติพี่น้องมิตรสหายผู้ร่วมประพฤติธรรมด้วยกัน จำนวนทุนก็มีเพิ่มมากขึ้น ท่านจึงเตือนให้เริ่มลงมือทำการก่อสร้างทันที และนับว่าเป็นคราวโชคดี ที่คุณบุญโชค ทับทิมเทพย์ บริษัทโชคชัย จำกัด

รับดำเนินการก่อสร้างให้เป็นส่วนตัว โดยคิดราคาเท่าที่จ่ายจริง มีนาวาเอก หลวงสำรวจวิถีสมุทร ร.น. เป็นผู้ดูการก่อสร้าง และก็เป็นโชคดีของวัดราชผาติการาม ที่ทำให้ข้าพเจ้ากับคุณหลวงสำรวจวิถีสมุทร ซึ่งรู้จักคุ้นเคยกันอยู่แล้ว ได้มีความสนิทสนมกันยิ่งขึ้น ข้าพเจ้าได้คุณหลวงสำรวจวิถีสมุทร เป็นที่ปรึกษาหารือ เกี่ยวกับการพัฒนาวัดราชผาติการาม ท่านคอยให้สติตักเตือนแนะแนวทาง ในฐานะท่านเป็นผู้ใหญ่ และต่อมาคุณหลวงและคุณนายยุพิน ได้สละทรัพย์จำนวนหลายแสนบาท ช่วยในการก่อสร้างกุฏีเจ้าอาวาส หอฉัน และกุฏีธรรมจารีนิวาส ทั้งได้มีส่วนร่วมในกุฏีหลังอื่น ๆ อีก จนท่านยอมรับเป็นไวยาวัจกรฝ่ายการก่อสร้างของวัดราชผาติการาม ช่วยกำกับการก่อสร้างถาวรวัตถุของวัด ตลอดมาจนถึงบัดนี้ โรงเรียนปริยัติธรรมหลังนี้ให้ชื่อว่า สัทธาสามัคคี เป็นถาวรวัตถุหลังแรกนับแต่ข้าพเจ้ามาอยู่จำพรรษาวัดราชผาติการาม

ข้าพเจ้าจึงถือว่า การที่วัดได้มีโรงเรียนปริยัติธรรมขึ้นก็ดี ได้คุณหลวงสำรวจวิถีสมุทรเป็นกัลยาณมิตรผู้ใหญ่ มาเป็นผู้ช่วยเหลือวัดอยู่ในนี้ก็ดี วัดได้มีความก้าวหน้าในด้านการก่อสร้างปฏิสังขรณ์ก็ดี มีคุณนายทรัพย์ ศรีมุกดิ เป็นกำลังใจเป็นต้นคิด เป็นผู้ชี้ทางแห่งความสำเร็จ และเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการพัฒนาวัดราชผาติการาม จึงขอแสดงความรู้สึกอุปการคุณให้ปรากฏไว้ในที่นี้ด้วย

คุณนายทรัพย์ ศรีมุกดิ เป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง พอใจในการบำเพ็ญกุศลส่วนทาน ศีล ภาวนา นอกจากได้

อุปการะวัดราชผาติการามดังกล่าวแล้วยังได้อุปการะวัดอื่น ๆ อีกหลายวัด ได้สละทรัพย์สร้างพระประธานถวายวัดเจริญสมณกิจ อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต ซึ่งประดิษฐานอยู่ในอุโบสถวัดนั้นในบัดนี้ และได้สร้างถวายวัดบ้านนาทม อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด อีกองค์หนึ่ง

คุณนายทรัพย์ ศรีมุกดิ พอใจในการบำเพ็ญสมถกัมมัฏฐาน และเลื่อมใสในคำสอนของเจ้าคุณพระนิโรธรังสี คัมภีรปัญญาจารย์ (พระอาจารย์เทศ) ซึ่งเป็นผู้สร้างวัดเจริญสมณกิจและเป็นเจ้าอาวาสวัดนั้น จนถึงกับไปอยู่จำพรรษาที่วัดเจริญศสมณกิจ ศึกษาและปฏิบัติกัมมัฏฐานในสำนักของเจ้าคุณพระนิโรธรังสีหลายคราว หรือเมื่อเจ้าคุณนิโรธรังสีเข้ามากรุงเทพ ฯ ก็ได้เข้าขอศึกษาและปฏิบัติจากท่านทุกคราว ในเวลาที่เจ็บไข้ได้ป่วย ถ้าเจ้าคุณพระนิโรธรังสีทราบ ก็จะเดินทางเข้ามาเยี่ยม หรือลูก ๆ ส่งข่าวไปให้ทราบท่านก็มาเยี่ยม และพูดธรรมะสั่งสอนให้เกิดความสบายใจ บางคราวอาการเจ็บไข้ได้ป่วยบรรเทาลงเพราะได้ฟังธรรมก็มี คุณนายทรัพย์เป็นผู้มั่นคงในการเจริญกัมมัฏฐานอย่างจริงจังแม้ในเวลาที่สุขภาพไม่สมบูรณ์ มาฟังธรรมที่วัดไม่ค่อยจะได้แล้ว แต่ไม่ทิ้งเรื่องเจริญภาวนา น่าจะเป็นเพราะท่านชำนาญในทางนี้ ลูก ๆ ของคุณนายทรัพย์เล่าให้ฟังว่า ก่อนแต่จะถึงแก่กรรม ถามลูกซึ่งนั่งเฝ้าปฏิบัติอยู่ว่าวันนี้วันอะไร เมื่อลูกบอกให้ทราบแล้ว ท่านพูดว่า แม่จะไปวันอังคาร ไปให้เงียบ ๆ อย่าให้มีเสียงอะไรน่ะ พูดเช่นนี้และตรงตามที่พูด เป็นประหนึ่งว่ากำหนดรู้วันตาย การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ถ้าปฏิบัติจริง ทำจริง ได้ผล

จริง ๆ และเป็น ปจฺจตฺตํ เฉพาะตนสมด้วยคำแสดงพระคุณของพระธรรมว่า สนฺทิฏฺฐิโก อันผู้ปฏิบัติเห็นได้เอง อกาลิโก ไม่จำกัดกาลเวลา

เป็นที่น่าเสียดาย ที่ในปัจจุบันนี้ เราปฏิบัติธรรมกันอย่างเล่น ๆ เหมือนเด็กเล่นตุ๊กตา ทำกัมมัฏฐานก็ทำเพียงน้อย ๆ ถ้าทำนานเมื่อยขบทนไม่ไหว ฟังเทศน์ก็ขอให้พระท่านเทศน์น้อย ๆ สวดมนต์ก็ขอให้สวดเพียงย่อ ๆ ไม่ว่าจะเทศน์หรือสวดมนต์ก็ให้เพียงย่อ ๆ กิเลสมันมาก ความรู้ธรรมะมีน้อยจะสู้กันได้อย่างไร โรคมากรับประทานยาเพียงเล็กน้อยโรคก็ไม่หาย เหมือนไฟไหม้มากตักน้ำเพียง ๒–๓ ขันไปดับ ไฟจะดับได้ดังฤๅ ในที่บางแห่งนิมนต์พระไปแสดงธรรม พระท่านก็เทศน์ไป ผู้ที่จะแสดงละคอนก็จัดการติดโปสเตอร์บนกระดานดำตอกเป๊กดังโป๊ก ๆ ไป จะให้เกียรติแก่เสียงธรรมสักหน่อยหนึ่งก็ไม่มี น่าสังเวชแท้ ๆ สงสารเจ้ากูผู้เทศน์เหลือที่จะสงสาร แต่ไม่รู้ที่จะทำประการใด

หวนระลึกถึงการปฏิบัติธรรมของคุณนายทรัพย์ ศรีมุกดิ ก็ได้ความปลื้มใจชื่นใจ คุณนายทรัพย์มีอัธยาศัยเป็นธรรม กิริยามารยาทเรียบร้อย พูดจาปราศรัยนิ่มนวล ทั้งอบรมลูกหลานให้ดำเนินตาม แม้จะยังไม่ได้บรรลุคุณพิเศษชั้นใดชั้นหนึ่ง แต่เข้าใจว่าใจของท่านเข้าถึงพระรัตนตรัย เป็นอุบาสิกาตามหลักพระพุทธศาสนา ท่านผู้เช่นนี้ ย่อมถือสาระแก่นสารจากสังขารร่างกายอันนี้ไว้ได้ในโลกนี้ สมด้วยพระบาลีพุทธภาษิตว่า

สทฺธาย สีเลน จ ยา ปวฑฺฒติ
ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ
สา ตาทิสี สีลวตี อุปาสิกา
อาทียติ สารมิเธว อตฺตโน

แปลว่า สตรีใด เจริญทั่วถึงด้วยศรัทธา ด้วยศีล ด้วยปัญญา ด้วยการเสียสละบริจาค และด้วยการสดับศึกษาทั้ง ๒ ฝ่าย (คือทั้งที่เป็นโลกิยะและโลกุตตระ) สตรีนั้น ผู้มีปกติเช่นนั้น ชื่อว่าเป็นอุบาสิกา ย่อมถือสารประโยชน์ (จากสังขารที่ไร้ประโยชน์) ของตนไว้ได้ในโลกนี้ทีเดียว ดังนี้

ขออุทิศส่วนกุศลที่ได้บำเพ็ญมาตามลำดับ แด่คุณนายทรัพย์ ศรีมุกดิ ขอให้ท่านได้ทราบด้วยญาณวิถีทางใดทางหนึ่งแล้วอนุโมทนา และได้ประสพสุขสมบัติในสุคติภพสถาน สมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ ทุกประการ.

พระพรหมมุนี
วัดราชผาติการาม พระนคร
๒๔ พฤษภาคม ๒๕๑๓

อาลัยคุณแม่

ทุกวันธรรมสวนะคุณแม่จะต้องไปวัดแต่เช้าเข้าร่วมสวดมนต์ไหว้พระ ฟังพระธรรมเทศนา ถืออุโบสถศีลรวมกับคณะ บางวันก็กลับบ้านตอนเย็น บางวันก็กลับเอารุ่งเช้า

ทุกเช้าจะต้องตักบาตรเป็นกิจวัตร ไม่ว่าจะอยู่ที่บ้านวรจักร บ้านสะพานควาย หรือบ้านราชวัตร

เมื่อแข็งแรงอยู่ ทุกพรรษาจะต้องติดตามท่านอาจารย์ที่คุณแม่เคารพและนับถือ ไปเป็นโยมอุปถากรับคำสั่งสอนอบรมของท่านอาจารย์ บำเพ็ญความเพียร นั่งวิปัสนา ศึกษาพระธรรม และปฏิบัติธรรมอยู่จนครบพรรษาในที่ทุรกันดาล ในวัดที่อยู่ในป่าเขา วิเวกสงบมีสันติแทบทั่วประเทศไทย เช่น จังหวัดจันทบุรี จังหวัดลพบุรี จังหวัดอุดร ฯ จังหวัดสกลนคร และจังหวัดภูเก็ต เป็นต้น บางครั้งก็อยู่เกินกว่าพรรษาตามศรัทธาของท่าน ลูกหลาน เห็นนานเกินควร และเป็นห่วงสุขภาพของท่าน บางครั้งก็ต้องเดินทางไปรับท่านกลับบ้าน ทั้งโดยทางรถยนต์ รถไฟ เรือไฟ และเครื่องบินก็หลายครั้งหลายหน

แม้จะอยู่ที่บ้านนั้น ท่านทำวัตรเช้าและเย็นเป็นประจำ จนลูกหลานจดจำเจ็ดตำนานได้โดยไม่ต้องท่องไปหลายคน

การบำเพ็ญกุศล สร้างพระพุทธรูป พระประทานบุรณะอุโบสถและศาลา นั้น ใครมาบอกบุญท่านร่วมด้วยทุกครั้งตามมีตามเกิด บางครั้งก็เป็นผู้บอกบุญเสียเอง และบางครั้งท่านก็สร้างเอง โดยทุนทรัพย์ส่วนตัวของท่าน

การทำบุญวันเกิดของลูกหลานท่านร่วมเป็นเจ้าภาพด้วยทุกคราว ครั้งสุดท้าย เมื่อปีกลาย ทั้ง ๆ ที่ท่านกำลังเจ็บหนักก็อุตส่าห์ลุกมาร่วมฟังพระเจริญ พระพุทธมนต์ฟังพระสวดมนต์ไม่ไหว ท่านก็ขออนุญาตพระขอนอนฟุบฟัง แต่นั้นมาอาการป่วยของท่านก็มีแต่ทรุดลง ๆ ทุกวันแต่มีสติสัมปชัญญะอย่างดีเลิศ ได้สั่งเสียการเก็บศพการทำบุญ การจัดทำหีบศพตลอดจนเครื่องตั้งศพไว้อย่างครบถ้วน

แล้วท่านก็บอกลูกหลานว่าวันนี้จะต้องลาจากไป ขอให้จุดธูปเทียน (เทียนท่านเตรียมไว้เอง) ห้ามใครถูกตัวจนกว่าเทียนจะไหม้หมดเล่ม

ลูกหลานนั่งล้อมเตียงท่าน มองดูอาการของท่านที่ค่อย ๆ สงบนิ่ง ท่านหลับตา ลมหายใจ แผ่วลง ๆ แล้วเงียบหายไปอย่างผู้มีความสุข ท่านหลับ ท่านสงบ ท่านไปสู่สุขติแล้ว

พอเทียนมอดหมดเล่มลูกหลาน จึงได้สติและทราบโดยแน่ชัดว่าเราทั้งหลายศูนย์เสียคุณแม่ผู้มีพระคุณสุดที่จะพรรณา เสียแล้ว ณ บัดนั้นเป็นต้นมา

ลูกหลานที่รักและเคารพคุณแม่ หมดปัญญาไม่มีทางที่จะช่วยชีวิตของคุณแม่กลับคืนมาสู่โลกนี้ได้อีกแล้ว ขอให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณแม่จงไปสู่สุคติเถิด ผลบุญและกุศลกรรมทั้งหลายแหล่ที่คุณแม่ได้ประกอบไว้ในโลกนี้ จงติดตามไปสนองคุณแก่คุณแม่ในปรโลกโน้นเทอญ

สาย ภาณุรตน์

คุณแม่ที่รักยิ่ง

คุณแม่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกหลานญาติ มิตร และบริวาร โดยเที่ยงแท้ คุณแม่ได้สร้างสมคุณธรรมความดีด้วยการบำเพ็ญกุศลและปฏิบัติธรรมมาตั้งแต่วัยเยาว์ตราบเท่าถึงสิ้นกาลอวสานแห่งชีวิต คุณแม่ยึดพระธรรมเป็นสรณะยามสังขารจะแตกดับ คุณแม่จึงกำหนดวันดับและจากไป ด้วยอาการสงบ จากการอบรมธรรมมานี้เองตลอดชีวิตของคุณแม่จึงไม่ปรากฏว่าได้เป็นพิษเป็นภัยหรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใด บรรดาผู้ใกล้ชิดและผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนทั้งหลาย เมื่อได้พบปะสนทนากับคุณแม่มักจะได้รับความสุขใจมากน้อยตามสภาพแห่งตน คุณแม่จึงเสมือนกับที่พักร้อนผ่อนคลายความทุกข์ให้แก่ทุกคนที่ได้พบปะ คุณแม่ก็คือร่มโพธิ์ร่มไทรที่ลูกหลาน บริวารได้อาศัยความร่มเย็นตลอดมา แต่คุณแม่เป็นปุถุชนคนธรรมดาก็ต้องแตกดับไปตามกาลเวลา เหมือนต้นไม้ทั้งหลาย ที่ต้องผุกร่อนร่วงโรยไปตามลำดับ เริ่มแต่ใบ กิ่ง แล้วก็ต้นโค่นลงเป็นรายสุดท้าย ช้า เร็ว แล้วแต่รากแก้วจะหยั่งลึกมั่นคงมากหรือน้อย ตลอดเวลานั้น สัตว์ทั้งหลายต่างได้อาศัยร่มเงาเรื่อยมา แม้ต้นไม้ใหญ่นั้นจะโค่น ทำลายไป แต่ตลอดเวลาที่ไม้นั้นยืนต้นอยู่ ก็ได้บังแดด กันฝนทำพื้นที่ ๆ อยู่เบื้องล่างให้อุดมสมบูรณ์เป็นประโยชน์แก่สัตว์ พืชที่เกี่ยวข้องไปอีกนานแสนนาน ก็เหมือนกับคุณแม่ที่ได้สะสมบารมีไว้มากหลาย แม้ร่างกาย ชีวิตคุณแม่จะสูญหายไป แต่

บุญบารมีของคุณแม่มิได้สูญหายไปด้วย ลูกและหลานบริวารยังจะได้เก็บกินไปอีกนานไม่มีวันนับได้ หากลูกหลานบริวารทั้งหลายยังระลึกถึงท่านอยู่

การจากไปของคุณแม่เป็นที่เศร้าโศกเสียใจแก่ลูกหลานอย่างยิ่ง ในชีวิตของทุกคนไม่สามารถจะเปรียบเทียบกับสิ่งใดได้เลย แต่เมื่อนึกว่าความตายเป็นของธรรมดา ไม่มีใครหลีกหนีได้ ลูกและหลานก็ขอให้ดวงวิญญาณของคุณแม่จงไปสู่สุขคติภพด้วยเทอญ

ขอขอบพระคุณคุณหมอชูศักดิ์ คุณหมอสวาท, พี่วิงพันธ์สิริ, พี่เหรียญ มหาทรัพย์, พี่ทองดี อิศรางกูร ณ อยุธยา พี่ละออ มหัทธนานนท์, คุณจรรมพันธ์ บุนนาค, คุณใจรัก ดวงพลอย, คุณศิริ ทรัพย์ยิ่ง, พ.ท. อนันต์ มหาทรัพย์ ที่ได้ช่วยเฝ้าไข้รักษาพยาบาลคุณแม่เป็นเวลาหลายวัน และขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความอุปการะด้วยแรงใจ แรงกายตลอดมา

ลูกและหลานคุณแม่

คำนำของผู้รวบรวม

เนื่องด้วยงานฌาปนกิจศพของคุณนายทรัพย์ ศรีมุกดิ ที่วัดโสมนัสวิหาร เดือนมิถุนายน พลตรี เฉลิม ทรัพย์ยิ่ง (บุตรเขย) มีประสงค์อยากพิมพ์หนังสืออันเกี่ยวด้วยแนวกรรมฐานเพื่อแจกในงานนี้ด้วย เพื่อให้สอดคล้องต้องกับประสงค์ของผู้วายชนม์เพราะผู้วายชนม์ได้ใฝ่ใจและปฏิบัติกรรมฐานมาเป็นเวลานานปี ได้ศึกษากรรมฐานจากสำนักพระอาจารย์ต่าง ๆ มามาก มีเจ้าพระคุณพระอุบาลี อดีตเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสและเจ้าพระคุณพระธรรมวโรดมอดีตเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสเป็นต้น จึงขอร้องให้ข้าพเจ้าเขียนหรือจัดหาหนังสือที่เหมาะสมให้เพื่อจะได้พิมพ์ ข้าพเจ้าพิจารณาดูแล้วเห็นว่า สมัยนี้ท่านพระคณาจารย์ผู้สอนกรรมฐานมีมาก ต่างก็สอนตามอุดมคติของตน ๆ ดัดแปลงแก้ไขให้มีรสนิยมต่าง ๆ กันไป บางทีคณาจารย์กับคณาจารย์ลูกศิษย์กับลูกศิษย์ของคณาจารย์นั้น ๆ เข้าหากันแล้วโต้กันไปโต้กันมาจนเกิดวิวาทกันขึ้นก็มี เพราะความเห็นไม่ลงรอยกันหรือคำพูดสมมติในภาษานั้น ๆ ไม่ตรงกันเป็นเหตุ ซึ่งไม่ถูกต้องตามจุดประสงค์ของการอบรมกรรมฐานเสียเลยทำให้ผู้อ่อนการวิจารณ์และปฏิบัติใหม่เข้าใจไขว้เขวไปจับเอาเนื้อความได้ยากอย่างน่าเสียดาย แต่เมื่อสรุปแล้วก็ไม่หนีไปจากสติปัฏฐาน ๔ นั่นเอง วิธีเจริญสมถะของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ เป็นวิธีเจริญอย่างง่ายกระทัดรัด ทั้งนักศึกษาและผู้อ่อนการศึกษาฟังได้เข้าใจดี ผู้มีศรัทธาสามารถนำเอาไปปฏิบัติตามปรารถนาทั้งท่านนั้นก็

เป็นปุพพาจารย์ของท่านพระอาจารย์มั่นและท่านอาจารย์เสาด้วย ซึ่งท่านทั้งสองนี้ก็มีชื่อปรากฏอยู่แล้ว ถึงแม้ข้าพเจ้าจะเขียนขึ้นใหม่ก็คงไม่ผิดแผกไปจากวิธีของท่านและจะไม่ได้ดีอย่างของท่านที่แสดงไว้แล้วด้วย

ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงคัดเอาเขมสรณคมน์และวิธีเจริญสมถะซึ่งเป็นกิจเนื่องกันจากหนังสือประมวลธรรมเทศนาของท่านมาให้แก่เจ้าภาพเพื่อพิมพ์ต่อไป หากวิญญาณของคุณนายทรัพย์ ศรีมุกดิ ผู้วายชนม์ไปแล้วได้ทราบกิจกรรมเรื่องนี้ของบรรดาลูก ๆ หลาน ๆ แล้ว คงจะปลาบปลื้มหาที่สุดมิได้ หากความดีความงามอันใดจะพึงเกิดขึ้นจากหนังสือนี้แล้ว ข้าพเจ้าผู้รวบรวมระลึกถึงความดีของผู้วายชนม์ไป ความดีความงามนั้นทั้งหมดขอจงเป็นผลประโยชน์ให้สำเร็จความสุขแก่คุณนายทรัพย์ ศรีมุกดิ ผู้วายชนม์ไปแล้วในที่ทุกสถานจงทุกประการ เทอญ ฯ

เทสรังสี

เขมสรณคมน์

โย จ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณํ คโต
จตฺตาริ อริยสจฺจานิ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ
ทุกฺขํ ทุกฺขสมุปฺปาทํ ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมํ
อริยญฺจฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ทุกฺขูปสมคามินํ
เอตํ โข สรณํ เขมํ เอตํสรณมุตฺตมํ
เอตํ สรณมาคมฺม สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตีติ ฯ

บัดนี้จะแสดงเขมสรณคมน์ ตามนิยมโวหารว่าถึงที่พึ่งอันประเสริฐกำจัดภัยได้จริงดังนี้ ก็แลเนื้อความแห่งพระคาถานี้ มีอรรถธรรมอันเรียบร้อยไม่น้อยไม่มากไม่ยากไม่ง่าย พอสมควรแก่ปัญญาของผู้ที่ต้องประสงค์ สมควรเป็นพุทธภาษิตแท้ ถ้าตรองได้ความชัดใจจริง ก็อาจเป็นที่พึ่งกำจัดทุกข์ภัยได้จริงด้วย ฯ แปลเนื้อความตามพระคาถาว่า บุคคลผู้ใดมาถึงพระพุทธเจ้าและพระธรรมพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกกำจัดภัยได้จริง และเห็นอริยสัจทั้ง ๔ ด้วยปัญญาโดยชอบ คือเห็นทุกข์ และเห็นเหตุให้ทุกข์เกิดขึ้น และเห็นความพ้นทุกข์ และเห็นมรรคมีองค์ ๘ เป็นอุบายทางปฏิบัติให้ถึงความพ้นทุกข์ นั้นแลเป็นที่พึ่งอันเกษมประเสริฐ นั้นและเป็นที่พึ่งอันอุดมสูงสุด ผู้ถึงที่พึ่งนั้นแลย่อมพ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นได้ดังนี้ ฯ

ต่อไปนี้จักอธิบาย เพื่อเป็นทางดำริของผู้ที่เลื่อมใส ด้วยพระคาถานี้มีผู้จำทรงทั้งอรรถทั้งแปลได้มาก หากจะมีผู้คิดค้านว่าสรณคมน์เราก็ถึงแล้ว

อริยสัจเราก็ได้รู้ ได้เห็น ได้จำทรงไว้ แล้วก็ ไม่เห็นพ้นจากทุกข์จาก ภัยอะไรได้ ฯ

ถามว่า การถึงพระพุทธเจ้านั้น จะถึงอย่างไร ทำไฉนจะรู้ตัวของเราว่าเป็นผู้ถึงพระพุทธเจ้าแล้ว

แก้ว่า ต้องเข้าใจพุทธภูมิก่อนจึงจะรู้ได้ ฯ แท้จริง พระพุทธภูมินั้นมีมากเหลือกำลังปัญญาที่จะยกมาพรรณนาให้สิ้นสุดได้ แต่จะยกมาแสดงเล็กน้อยพอแก้ปัญญาของตน ฯ

เราทั้งหลายพึงเข้าใจเถิดว่าความจริงนั้นแหละ เป็นพระพุทธภูมิ พระพุทธเจ้าของเราท่านให้ความจริงตั้งอยู่แล้วในพระองค์ ความจริงเป็นส่วนของใจ เป็นธรรมอันไม่ตาย พระพุทธเจ้าเป็นผู้พ้นจากทุกข์ เพราะพ้นจากการแก้ไขเหตุความจริง ชีวิตจะเป็นอยู่หรือจะดับไป ก็ไม่ต้องแก้ไข ความไม่เที่ยงแปรผันก็ ไม่มี ในพระพุทธเจ้าความเกิดความตายก็ ไม่มีในพระพุทธเจ้า ชีวิตไม่มีอำนาจความเดือดร้อนให้เกิดแก่พระพุทธเจ้าได้ พระองค์จึงเป็นอเนญโช ฯ ความทุกข์มีมา พระองค์ก็เป็นสุข ความตายมีมา พระองค์ก็ ไม่ต้องตาย สภาพของใจแห่งพระพุทธเจ้าเป็นของบริสุทธิ์ ไม่รู้จักตาย จักษุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กาย มนะ ของพระองค์ก็ยังมี ไม่วิการรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ธรรมารมณ์ ส่วนดีน่าพึงใจ น่าต้องการก็ยังมี ส่วนชั่วน่าเกลียดเป็นที่ไม่น่าพอใจก็ยังมี สัมผัสความกระทบถูกต้องก็ยังมี วิญญาณความรู้วิเศษรู้ตามเหตุแห่งสัมผัสนั้น ๆ ก็ยังมี แต่เป็นธรรมดาพุทธภูมิย่อมพ้นจากการต่อสู้แก้ไข คืออายตนะ ภายนอก ผู้

เหตุดีและชั่วก็ตั้งอยู่ตามหน้าที่ของตน อายตนะภายในผู้ผลก็ตั้งอยู่ตามหน้าที่ของตน ส่วนใจผู้เสวยผู้บริสุทธิ์ก็ตั้งอยู่ตามหน้าที่ ของตน ไม่ปะปนกัน พระองค์จึงเป็นฉฬังคุเบกขา คือไม่หวั่นไหว ต่ออารมณ์ทั้ง ๖ เพราะความจริงอย่างเดียว ฯ

อีกนัยหนึ่ง ธรรมดาพุทธภูมิ ย่อมรู้จักทุกข์ ย่อมรู้จักความดับทุกข์ ทั้งเหตุทั้งปัจจัย เพราะเหตุมีอาสวักขยญาณ รู้ความสิ้นอาสวะ ๆ นั้นใช่อื่น คือ วัตถุภายนอก ๖ ประการนั้นเอง ความที่ไม่รู้เท่าตามความเป็นจริงอย่างไร เป็นตัวโมหะปิดทางปัญญา จึงเกิดความละโมบ ยึดเข้ามาเหนี่ยวเข้ามา สะสมหมักหมมไว้ที่ใจจึงเกิดธาตุบูด ธาตุเปรี้ยว ธาตุเมาขึ้น จึงมีนามสมมติตามอาการแห่งเมานั้น ๆ ว่ากาม ภวะ ทิฏฐิ อวิชชา ท่านจึงเทียบด้วยของดองให้ชื่อว่าอาสวะ เพราะอาสวะนั้นเป็นเหตุ เมื่อวิการไปในส่วนกาม ก็ให้เกิดรักใคร่ยินดีชอบใจบางสิ่ง ให้เกิดความโกรธแค้นเกลียดชังเศร้าโศรกเสียใจบางอย่าง พระพุทธเจ้าท่านมีอาสวักขยญาณ คือ ดวงปัญญา รู้จักเหตุปัจจัยว่า อายตนะภายในภายนอก กลับกลอกผลัดเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เป็นเหตุเป็นผลเวียนวน เป็นวัฏฏะหาที่สิ้นสุดมิได้ เมื่อท่านจับเหตุได้แล้ว ก็ตั้งความเพียร แก้ที่เหตุจนตัวเหตุนั้น ๆ กลายเป็นผลไปทั้งสิ้น เพราะความจริงเมื่อมีแต่ผลคือดับเหตุได้แล้ว ถึงสมัยที่วัตถุภายในภายนอกเหล่านั้น ๆ เกิดวิบัติไปตามธรรมดาของตน ๆ ใครจะเป็นผู้รับความโศกเศร้าเสียใจเพราะมีแต่ผลอย่างเดียวทั่วไป เมื่อปัญญาตรวจจับเหตุแก้เหตุอยู่นั้น เรียกว่ามรรคสมาธิ เมื่อผลปรากฏขึ้นเต็มที่แล้ว เรียกว่าผลสมาธิ อาศัยผลสมาธิเกิดแล้วจึงมีอาสวักขยญาณ ปัญญาซึ่งเจืออยู่ในสมาธิ มีอาการดังนี้ ฯ

การที่แสดงมานี้ประสงค์จะให้เข้าใจในพุทธภูมิโดยสังเขป พอสมควรที่ผู้ปฏิบัติจะตรองตามได้ ไม่สู้ลึกซึ้งเหลือเกิน เมื่อเข้าใจส่วนนี้ได้แล้ว พุทธภูมิส่วนอื่นก็คงจะเข้าใจได้ ตามที่ได้ยินได้ฟังต่อ ๆ ไป ฯ

การถึงพระพุทธเจ้านั้น คือแปลงใจของเราให้ใสสอาดดังดวงจันทร์ที่ไม่มีมลทินฉายเงามาแต่ความจริง ให้เป็นไปตามพุทธภูมิ การที่จะแปลงใจให้ใสนั้น ก็ต้องให้ตรองตามคำสอนของพระพุทธเจ้าคือให้ดูในตัวเรานี้เอง ทุก ๆ สิ่งอะไรเป็นของสมคิดสมประสงค์ มีแต่ความแปรผันกลับกลายอยู่ทุกสิ่งทุกอย่าง มีความเจริญขึ้นและเสื่อมไปมีความรวบรวมกันและพลัดพรากจากกัน มีความเกิดและความดับมีแต่ความเอะอะวุ่นวายขึ้น ๆ ลง ๆ ทั่วไป ให้ความปรารถนาขัดข้องอยู่ทุกเงื่อน แม้จะมีความรื่นเริงสมหวังบ้างก็เป็นของไม่ยั่งยืนแน่นอนและมีความปรารถนาอันไม่สมประสงค์ ดังเปลวเพลิงเผาผลาญอยู่เป็นนิตย์น่ารำคาญจริง ๆ ความเจริญและความสวยความงามของโลกไม่ทนทาน เปรียบดังพลุและตะไล ได้กำลังแต่เชื้อและไฟก็มีสีสุกใสรุ่งเรืองน่าดูน่าชมบัดเดี๋ยวใจ พอสิ้นกำลังของเชื้อและไฟแล้วก็ร่วงโรยอันตรธานไป สิ่งทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยงกลับกลายทั่วไป เมื่อตรวจดูเห็นความไม่เที่ยงของโลกชัดใจแล้ว ต้องกลับพิจารณาดูคำสอนของพระพุทธเจ้า อะไรเป็นของไม่เที่ยงไม่จริงมีอยู่หรือ สิ่งที่เห็นว่าไม่เที่ยงแปรผันไปนั้นแลคำสอนของพระพุทธเจ้า ไม่แปรผันไปตาม เที่ยงยั่งยืนอยู่เป็นนิตย์เป็นต้นว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็เป็นของเที่ยงของจริงยั่งยืนอยู่เป็นนิตย์ เมื่อชัดใจว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นของเที่ยงของจริงยั่งยืนอยู่ทุกเมื่อแล้วก็พึงแปลงกาย

แปลงวาจาแปลงใจของตนให้เป็นศีล ให้เป็นสมาธิ ให้เป็นปัญญา ให้เป็นของเที่ยงของจริงไปตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นเถิด สิ่งที่เราเห็นว่าไม่เที่ยงทั้งสิ้นนั้นแหละของเที่ยงแอบแนบอยู่ด้วย ของที่เห็นว่าไม่เที่ยงนั้นฉายเงามาแต่ของเที่ยงของไม่เที่ยงไม่จริงแสดงตัว ไม่ได้ของเที่ยงของจริงจึงแสดงตัวให้เห็นได้ เป็นแต่ผู้ดูไม่เข้าใจ เอาแต่ของไม่เที่ยงไม่จริงไปดู คือเอาสัญญาเก่าไปดู จึงเห็นแต่ของไม่เที่ยงไม่จริงตามเรื่องสัญญาเก่าแห่งตนเท่านั้น เมื่ออยากจะดูของเที่ยงของจริงพึงแปลงใจของตัวให้รู้จักทุกข์ ให้รู้จักความดับทุกข์ทั้งเหตุทั้งปัจจัย

อะไรเป็นทุกข์ เราแหละเป็นทุกข์

อะไรเป็นเรา ใจแหละเป็นเรา

อะไรเป็นใจ กลางแหละเป็นใจ

อะไรเป็นกลาง ระหว่าง ขันธ์ ธาตุ อายตนะ อินทรีย์ อริยสัจ ปฏิจจสมุปบาท คือ ความรู้ตัวนั้นแหละเป็นกลาง ถ้าอย่างนั้นความรู้นั้นหรือเป็นทุกข์

จ้ะ ความรู้นั้นแหละ เป็นทุกข์ด้วยเป็นสุขด้วย เป็นไม่ทุกข์ไม่สุขด้วย หมายเวทนา

อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัย ให้ความรู้เป็นทุกข์เป็นสุข เป็นไม่ทุกข์ไม่สุขเล่า

ตา หู จมูก ลิ้น กาย รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เป็นเหตุด้วยเป็นปัจจัยด้วย ให้ความรู้เป็นทุกข์เป็นสุข เป็นไม่ทุกข์ไม่สุข หมายเวทนาเกิดแต่อามิส คือวัตถุ ภายนอกเป็นเหตุ ชื่อว่าอามิสทุกข์

อามิสสุข ทุกข์สุขมีน้ำหนักเท่ากัน ราคาเดียวกัน ผู้ปรารถนาพุทธภูมิไม่ต้องการอามิสทุกข์อามิสสุข

มีใจความว่า เมื่อรูปเสียงกลิ่นรสเครื่องสัมผัสเป็นเหตุ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ต้องเป็นผล แล้วกลับเป็นเหตุ ใจเป็นผลให้ทุกข์สุขอุเบกขามีขึ้นที่ใจ เพราะไหลมาแต่เหตุ จึงกลายเป็นธรรมารมณ์คู่ของใจต่อไป เพราะทุกข์สุขเป็นเจ้าของแห่งใจได้แล้วใจจึงกลับเป็นเหตุอีก คือเป็นตัวตัณหาอุปาทานทีเดียว ตา หู จมูก ลิ้น กาย ต้องเป็นผลแล้วกลับเป็นเหตุให้ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสเป็นผลวนกันอยู่อย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด แม้จะตามตัณหาเงื่อนเบื้องต้นและเบื้องปลายคงจะไม่พบ จะพบอยู่ก็เพียงทุกข์เท่านั้น ใจนั้นแหละให้มิจฉาทิฏฐิเข้ามาเป็นเจ้าของได้ คือความไม่รู้เท่าอารมณ์นั้นเองชื่อว่ามิจฉาทิฏฐิ ได้แก่ตัวสัญญาเก่าคอยปรุงคอยกระซิบอยู่เสมอ ๆ บัดเดี๋ยวเห็นสิ่งนั้นดี สิ่งนั้นไม่ดี สิ่งนั้นชอบใจ สิ่งนั้นไม่ชอบใจ ผู้นั้นเป็นญาติ ผู้นั้นเป็นมิตร นั่นเป็นเขา นี่เป็นเรา เราไข้เราเจ็บ เราดี เราชั่ว เราสวย เรางาม เราได้ เราเสีย เราจักหาย เราจักตาย เหล่านี้เป็นเรื่องความหลงไปตามสัญญาเก่าของตนเป็นมิจฉาทิฏฐิล้วนเป็นสมุทัย ตัวเหตุให้ผล เป็นทุกข์ทั้งสิ้น ความรู้อย่างนี้ชื่อว่ารู้ทุกข์ทั้งเหตุ ทั้งปัจจัย ซึ่งว่ารู้ความดับทุกข์ทั้งเหตุทั้งปัจจัยนั้นเป็นไฉน

ความรู้ความเห็นอันสัมปยุตด้วยสัมมาทิฏฐิญาณทัสสนะเป็นญาณของพระพุทธเจ้าอย่างเดียว ผู้อื่นรู้ไม่ได้สอนไม่ได้เป็นแต่รู้ตามเห็นตามสั่ง

สอนไปตาม ปฏิบัติไปตาม ให้ตรงต่อข้อแนะนำคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น

ในวิภังค์แห่งสัมมาทิฏฐิว่า ทุกฺเข ญาณํ ทุกฺขสมุทเย ญาณํ ทุกฺขนิโรเธ ญาณํ ทุกฺขนิโรธคามินิ ปฏิปทาย ญาณํ ความรู้ทุกข์ รู้ทุกขสมุทัย รู้ทุกขนิโรธ รู้ปฏิปทาเพื่อถึงนิโรธความรู้ความเห็นอย่างนี้ ชื่อว่าสัมมาทิฏฐิ ความรู้ความเห็นอันสัมปยุตด้วยสัมมาทิฏฐินั้นเอง ชื่อว่ารู้ความดับทุกข์ทั้งเหตุทั้งปัจจัย

ต่อนี้จะอธิบายตามเงาซึ่งฉายมาแต่พระพุทธภาษิตนั้น พอเป็นทางดำริแห่งพุทธบริษัทผู้ใคร่ต่อความจริงเพราะคำที่ว่ารู้ความดับทุกข์ทั้งเหตุทั้งปัจจัยนั้นเป็นของลี้ลับ เหตุปัจจัยของความดับทุกข์นั้น คือองค์มรรคทั้ง ๘ มรรคนั้นแปลว่าทาง ทางนั้นไม่ใช่ทางเดินด้วยยานด้วยเท้าเป็นทางปฏิบัติด้วยกายวาจาใจ แต่ก็ไม่มีอาการไปและอาการมาจะว่าสัมมาทิฏฐิเป็นต้นเป็นทางกายวาจาใจเป็นผู้เดินก็ชื่อว่ามีอาการไปไม่ชอบ จะว่ากายวาจาใจก็ไม่ได้ไปไม่ได้เดินเป็นแต่ทำให้สัมมาทิฏฐิเป็นต้นมามีขึ้นเป็นขึ้น ก็ชื่อว่ามีอาการมาไม่ชอบ ความเป็นจริง ทุกข์ สมุทัย นิโรธ แต่ละอย่างย่อมเต็มโลกด้วยกันส่วนความเห็นผิดและความเห็นชอบแต่ละอย่างก็เต็มโลกด้วยกัน ใครจะไปจะมาไม่ได้เหตุดับโลกอยู่ด้วยกัน เพราะเหตุนั้น พระโยคาวจรเจ้าผู้แสวงหาของจริงเหล่านี้จึงไม่ต้องไปเที่ยวหาในประเทศต่าง ๆ ท่านอยู่ที่ไหนก็หาเอาในที่นั้นคือหาเอาค้นเอาที่ตัวนั้นเอง ตัวเราอยู่ที่ไหน อริยสัจก็อยู่ที่นั้น ตัดใจความให้สั้นคืออยู่ที่ใจ สมกับพุทธภาษิตว่า มโนปุพฺ

พงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา ธรรมทั้งหลายมีใจถึงก่อนมีใจประเสริฐสุดสำเร็จด้วยใจดังนี้ แต่ผู้อ่านอย่าเผลอ ใจนั้นเป็นไปใน ๔ ภูมิ ในที่นี้พูดถึงอริสัจจหมายธรรมที่เดียว

คือหมายความที่ใจรู้จักใจ

ความที่รู้ว่าความบริสุทธิ์เป็นส่วนของใจ

ความที่รู้จักวัตถุนั้น ๆ เป็นเหตุเครื่องเกี่ยวเกาะของใจ

ความที่รู้การเกี่ยวเกาะเป็นตัวสังโยชน์

ความที่รู้ความขาดแห่งสังโยชน์ คือขาดแห่งความเกี่ยวเกาะปรุงแต่งเป็นความบริสุทธิ์ของใจ

ความที่รู้จักส่วนของใจ ใจก็หยุดนิ่งสงบเงียบเป็นปกติขาดอาตนะที่ต่อหรือขาดสังโยชน์ความเกี่ยวเกาะ ทั้งภายในและภายนอก ก็รู้สึกตัวเองว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ และรู้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ว่าเป็นของบริสุทธิ์ด้วย และรู้รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ว่าเป็นของบริสุทธิ์ด้วย คือ เห็นจริงเห็นตามความเป็นจริงทุก ๆ อย่าง ความไม่เที่ยงความไม่จริงก็อันตราธานหายไปหมดได้ความสมกับที่มาว่าทุกข์จะดับก็เพราะความดับแห่งเหตุ แต่ความดับนั้นไม่ได้สูญ คือกลายเป็นผลไปได้แก่เป็นของบริสุทธิ์ไปด้วยกันทั้งสิ้นนั้นเอง

ซึ่งความไม่เที่ยงไม่จริงแสดงตัวอยู่ได้นั้น ก็เพราะตัวของเรายังไม่ถึงความเที่ยงความจริงทุกข์จะตั้งอยู่ได้ก็เพราะเรายังเป็นตัวทุกข์อนัตตาจะปรากฏได้แก่เรา ก็เพราะตัวเรายังเป็นอนัตตาอยู่นั้นเอง ถ้าเราถึงความเที่ยงความเที่ยงจริงได้แล้ว ทุกข์ก็ดับอนัตตาก็ดับคงเหลืออยู่แต่ความเที่ยง

ความจริงซึ่งเป็นส่วนพุทธภูมิฉายมาแต่สัมมาทิฏฐิเท่านั้น ซึ่งว่ารู้ความดับทุกข์ทั้งเหตุทั้งปัจจัย ได้ใจความดังที่บรรยายมานี้

ญาณทัสนะความรู้ความเห็น ซึ่งทุกข์และความดับทุกข์ทั้งเหตุทั้งปัจจัยนี้แหละชื่อว่าสัมมาทิฏฐิเมื่อสัมมาทิฏฐิมีขึ้นแก่ผู้ใดแม้ท่านผู้นั้นจะดำริสิ่งใดก็เป็น สมฺมาสงฺกปฺโป ท่านจะว่ากล่าวสิ่งใดก็เป็นสมฺมาวาจา ท่านจะประกอบกายกรรมสิ่งใด ก็เป็น สมฺมากมฺมนฺโต ท่านจะเลี้ยงชีพด้วยอาการใด ก็เป็น สมฺมาอาชีโว ท่านจะพากเพียรในกิจการสิ่งใดก็เป็น สมฺมาวายาโม ท่านจะตั้งสติในอารมณ์ใด ก็เป็น สมฺมาสติ ท่านจะตั้งจิตในอารมณ์ใด ก็เป็น สมฺมาสมาธิ เป็นอริยมรรคปฏิปทา เมื่อดำเนินตามองค์แห่งมรรคอยู่แล้ว ความทุกข์จะเกิดมีมาแต่สิ่งใด ผู้ที่รู้ทุกข์รู้ความดับทุกข์ทั้งเหตุทั้งปัจจัยได้แล้ว นั้นแหละชื่อว่ายังตนให้เป็นศีลสมาธิปัญญาได้แล้วจึงชื่อว่าเป็นผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นเขมสรณคมน์ตรงที่เดียว

เมื่อรู้ว่าตนเป็นศีลสมาธิปัญญาชัดใจแล้ว ใครจะแก่ใครจะเจ็บไข้ใครจะตาย ความจริงจะแก่ไข้เจ็บตายได้หรือ ศีลสมาธิปัญญาจะแก่ไข้เจ็บตายเป็นหรือ ปัญญาความรู้ความเห็นซึ่งทุกข์และความดับทุกข์ทั้งเหตุทั้งปัจจัยนั้นแหละเป็นพระพุทธคุณ ตัวทุกข์และความดับทุกข์ทั้งเหตุทั้งปัจจัยนั้นแหละเป็นพระธรรมคุณ ความปฏิบัติตามจนเกิดความรู้ความเห็นตามพระบรมพุทโธวาทได้นั้นแหละเป็นพระสังฆคุณ พระรัตนตรัยจึงชื่อว่าเนื่องเป็นอันเดียวกัน สมด้วยวักกลิสูตรว่า โย ธมฺมํ ปสฺสติ โส มํ ปสฺสติ ความว่าผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราดังนี้

ผู้ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ด้วยความรู้ความเห็นอย่างนี้ นั้นแหละจึงควรนับว่าผู้ถึงเขมสรณคมน์ เป็นที่พึ่งพ้นจากทุกข์ภัยได้จริง ตามพุทธภาษิตนี้ และสมด้วยที่มาแห่งอริยธนคาถา เป็นส่วนแสดงอริยทรัพย์สี่ประการว่า ยสฺส สทฺธา ตถาคเต, เป็นต้น ใจความว่าผู้มีความเชื่อมั่นในพระพุทธเจ้า ๑ ผู้มีศีลน่ารักน่าสรรเสริญของพระอริยเจ้า ๑ ผู้มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์ ๑ ผู้เห็นตรงในธรรม ๑ ว่าเป็นอริยทรัพย์อันประเสริฐ เพราะความเชื่อในพระพุทธเจ้าเป็นเหตุศีลของท่านผู้นั้นจึงเป็นอริยกันตศีล เพราะศีลเป็นของน่ารักน่าสรรเสริญนั้นเป็นเหตุ และได้ประสพความสำราญด้วยตน เพราะไม่มีเหตุเครื่องเดือดร้อน จึงเกิดความเลื่อมใสในพระสงฆ์ คือ สุปฏิปนฺโน เพราะความเลื่อมใสในพระสงฆ์นั้นเป็นเหตุ จึงเป็นผู้เห็นตรงในพระธรรมความที่เห็นตรงในพระธรรมนั้นแหละจึงชื่อว่าเป็นผู้เห็นทางของตนได้แล้ว เป็นผู้เชื่อตัวเองได้แล้ว เป็นผู้สิ้นความสงสัยในคำสอนของพระพุทธเจ้าได้แล้ว ท่านจึงสรรเสริญผู้นั้นว่า อทลิทฺโทติ ตํ อาหุอโมฆนฺตสฺส ชีวิตํ บุคคลผู้นั้นเป็นผู้ไม่ยากไม่จน ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้นั้น เป็นชีวิตไม่เปล่าจากคุณจากประโยชน์ ดังนี้

วิธีเจริญสมถะ

เมื่อพุทธบริษัท ได้ศึกษาตรวจตรองเข้าใจในไตรสรณคมน์ โดยนัยดังบรรยายมานี้แล้ว ปรารถนาเพื่อ อจลศรัทธา ควรศึกษาในวิธีสมถะและวิปัสสนาต่อไป ประเภทแห่งสมถะท่านแสดงไว้ในคำภีร์วิสุทธิมรรคถึง ๔๐ ประการ มีกสิณบริกรรมเป็นต้น พุทธบริษัทก็เคยได้ยินได้ฟังได้

เข้าใจกันอยู่โดยมากแล้ว จะแสดงแต่ย่อพอแก่ความชอบใจของตน เห็นว่ามากนักให้ฟั่นเฝือ ทำสิ่งเดียวแต่ให้จริง คงเกิดผลเพราะสมถะก็มีความประสงค์เอกัคคตารมณ์เป็นข้อสำคัญ แต่เอกัคคตารมณ์มีเป็น ๒ เงื่อน เอาความว่ามีอารมณ์เป็นอันเดียวเงื่อน ๑ มีอารมณ์รวมเป็นอันเดียวเงื่อน ๑ การทำสมถะ ชอบใจอยากให้ทำสติปัฏฐานเท่านั้น ด้วยในสติปัฏฐาน ปาฐะชี้ความอยู่ว่า เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มคฺโค เป็นต้น และในพุทธปริวิตก ซึ่งโบราณาจารย์ยกพระมหากรุณาธิคุณขึ้นสู่บุคคลาธิษฐาน เปรียบดังพรหมมารับสมอ้างข้อทรงพระพุทธปริวิตก ท่านผูกเป็นคำฉันท์ไว้ เพื่อให้ทรงจำได้ง่ายว่า เอกายนํ ชาติขยนฺตทสฺสี มคฺคํ ปชานาติ หิตานุกมฺปี เอเตน มคฺเคน ตรึสุ ปุพฺเพ ตริสฺสเรเจว ตรนฺติ โจฆํ ดังนี้ ใจความว่าทางความบริสุทธิ์สิ้นภพสิ้นชาติข้ามโอฆะของสัตว์ทั้งหลาย สติปัฏฐานทางเดียวเท่านี้ ท่านผู้ข้ามแล้วในอดีต หรือท่านผู้จักข้ามในอนาคต หรือท่านผู้ข้ามอยู่ในปัจจุบันบัดนี้ท่านก็ข้ามโอฆะด้วยสติปัฏฐานทางเดียวนี้เองดังนี้ ถึงในที่อื่นๆ ซึ่งพรรณนาคุณสติปัฏฐานนี้มากมายนัก ที่ชี้อานิสงส์ในท้ายมหาสติปัฏฐาน ว่าผู้เจริญสติปัฏฐานอย่างช้า ๗ วัน หรือ ๗ เดือน หรือ ๗ ปี คงสำเร็จ ในพุทธคุณก็พรรณนาว่าพระองค์ดำรงจิตต์ในสติปัฏฐาน ๔ ยังโพชฌงค์ ๗ ให้เกิดให้มีขึ้น ดูอุปเทศพรรณนาคุณสติปัฏฐานนี้มากมายนัก ควรเชื่อฟังเอาเป็นจริงได้ เพราะพระพุทธเจ้าเป็นดังนายแพทย์ผู้ชำแหละลูกศร คือความสงสัยของโลกออกได้

จะตั้งอุปมาปัญหาไว้ ต่างว่าเรามีโรคสำคัญเกิดในตัว ได้รับทุกข์เวทนาเดือดร้อนมาหลายปีแล้ว รับประทานยามากก็มากแล้ว อาการของโรคก็มีแต่ทรงกับทั่วขึ้นเท่านั้น ภายหลังได้พบหมอวิเศษควรนับถือหมอนั้นได้บอกว่าโรคนี้เราได้เป็นมาก่อนแล้ว เราได้ยาขนานนี้มารับประทานโรคของเราก็หาย เราได้ให้ทานแก่ผู้อื่นซึ่งเป็นโรคอย่างเดียวกันเช่นนี้รับประทานก็หาย นับด้วยร้อยด้วยพันเป็นอันมาก ท่านอุส่าห์รับประทานยาขนานนี้ไปเถิด สัก ๗ วัน ก็จะหาย ถ้าโรคมันกินลึกถึงสมองกระดูกแล้ว ท่านรับประทานยานี้ต่อไป ๗ เดือน หรือ ๗ ปีคงหายขาดทีเดียว เมื่อเป็นอย่างนี้เราจะควรทำตามคำสั่งของหมอหรือไม่

สติปัฏฐานนั้นแปลว่าที่ตั้งสติ สติคือความระลึก ๆ ที่กายชื่อว่ากายานุปัสสนา ระลึกที่เวทนาชื่อว่าเวทนานุปัสสนา ระลึกที่จิตชื่อว่าจิตตานุปัสสนา ระลึกที่ธรรมชื่อว่าธรรมานุปัสสนาระลึกที่สิ่งอื่นไปจากนี้ ไม่นับว่าสติปัฏฐาน แสดงสติปัฏฐานในที่ต่าง ๆ มักมีโดยมากว่า กาเยกายานุปสฺสี เวทนาสุเวทนานุปสฺสี จิตฺเตสุจิตฺตานุปสฺสี ธมฺเมสุธมฺมานุปสฺสี ผู้มักตามเห็นซึ่งกายในกาย เห็นซึ่งเวทนาในเวทนาทั้งหลาย เห็นซึ่งจิตในจิต เห็นซึ่งธรรมในธรรมทั้งหลาย ดังนี้

ถ้าจะแบ่งกายนอกภายใน เวทนานอกเวทนาใน จิตนอกจิตใน ธรรมนอกธรรมใน เป็นการลำบาก กลัวจะยุ่งแก่ผู้ปฏิบัติ จะชี้พอให้เห็นว่าเป็นการยาก คำที่ว่ากายนั้นหมายเอาสกลกายทั้งสิ้นเพราะเหตุนั้นจะชี้เอากายคนอื่นเป็นกายนอก กายของเราเป็นกายในก็ถูก จะชี้ว่าสกลกายทั้งก้อนนั้นเป็นกายนอก เอกเทศของกายคือลมหายใจ หรือส่วนของกาย

มีผมขนเป็นต้น เป็นกายในก็ถูกรูปนอกคือมหาภูตรูปเอาเป็นกายนอก รูปอาสัยคือ อุปทายรูปเอาเป็นกายในก็ถูก หรือบรรดากองรูปคือสกลกายทั้งสิ้นของตน หรือของผู้อื่นก็ตาม เป็นกายนอก กายที่อยู่กับใจจะเป็นกายตนหรือกายของผู้อื่นก็ตาม ซึ่งหลับตาเสียแล้วก็ยังเห็นได้นั้นเป็นกายในก็ถูก ส่วนเวทนาจิตและธรรมก็มีประเภทต่าง ๆ อย่างเดียวกัน จึงเห็นว่าเป็นการยากจะพาให้พ้นเผื่อวิจิกิจฉาจะข่มเหงมากไป ให้ถือเอาในที่ว่าสกลกาย หรือรูปกายทั้งสิ้นเบื้องต่ำแต่พื้นเท้าขึ้นมา เบื้องบนแต่ศีรษะลงไปชื่อว่ากายนอก กายนอกทั้งปวงนั้น เมื่อกุลบุตรตรวจดูให้เข้าใจลักษณะประเภทอาการสีสัณฐานชัดแล้ว รูปเหล่านั้นก็เข้าไปตั้งอยู่ที่ใจ เมื่อเราจะเพ่งดูรูปกายเหล่านั้น ก็ไม่ต้องไปเพ่งดูในที่อื่น ดูอยู่ที่ใจเท่านั้นก็อาจจักเห็นรูปกายทั้งปวงได้ ถึงหลับตาเสียเพ่งดู ก็อาจจักเห็นรูปกายทั้งปวงได้ เพราะเป็นรูปกายในแล้ว การที่พิจารณาเห็นรูปกายซึ่งมีอยู่ที่ใจอย่างนี้ ชื่อว่าเห็นกายใน ได้ในบทว่ากาเยกายานุปสฺสี ผู้มักตามเห็นซึ่งกายในกาย

ส่วนเวทนานอกนั้น หมายเอาเวทนาเกิดแต่เหตุคือสัมผัส เพราะสุขทุกข์อุเบกขาจะมีขึ้นต้องอาศัยเหตุ ๓ คือ ใจ ๑ ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย ๑ รูป, เสียง. กลิ่น, รส, เย็นร้อน, อ่อนแข็ง, ๑ ประชุมกันเข้าชื่อว่าสัมผัส สุขทุกข์อุเบกขาเกิดแต่สัมผัสทั้งสิ้น ชื่อว่าเวทนานอกเวทนานอกทั้งปวงนั้น ย่อมเข้าไปตั้งอยู่ที่ใจไม่ต้องอาศัยสัมผัสภายนอก เมื่อเพ่งดูที่ใจก็อาจจะเห็นเวทนาทั้งปวงซึ่งมีอยู่ที่ใจ อย่างนี้ชื่อว่าเวทนาใน ได้ในบทว่า เวทนาสุเวทนานุปสฺสี ผู้มักตามเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย

ส่วนจิตนอกนั้น หมายเอาจิตที่รู้ไปในอารมณ์ต่าง ๆ คือรู้สึกลกาย มีผมขนเล็บฟันหนังเป็นต้น หรือรู้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือรู้ทั่วไป ณ ภายนอก คือรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ธรรมารมณ์เป็นต้น หรือผู้เวทนาทั้งปวงเหล่านี้เป็นต้น ชื่อว่าจิตนอก ความรู้สิ่งทั้งปวงเหล่านั้นย่อนเข้าไปตั้งอยู่ที่จิต คือความคิดความนึก เมื่อเพ่งพยู่ที่จิตอย่างเดียว ก็จักเห็นจิตทั้งปวงมารวมที่จิตคือความรู้ คิดรู้นึกนั้นเอง อย่างนี้ชื่อว่าจิตใน ได้ในบทว่า จิตฺเต จิตฺตา นุปสฺสี ผู้มักตามเห็นซึ่งจิตในจิต

ส่วนธรรมนอกนั้นได้แก่อนุปัสสาทั้ง ๓ คือรูปธรรมได้แก่กายานุปัสสนา นามธรรมได้แก่เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนานั้นเอง ชื่อว่าธรรมนอก เพราะกายเวทนาและจิตเหล่านี้ยังเป็นรูปนามส่วนหยาบอยู่ จึงชื่อว่าธรรมนอก ธรรมนอกทั้งปวงย่อมรวมเข้าประชุมที่ใจ ส่วนหยาบหมดไป คงเหลืออยู่แต่ส่วนละเอียด คือตัวธรรมดาเท่านั้น อย่างนี้ชื่อว่าธรรมใน ได้ในบทว่า ธมฺเมสุธมฺมานุปสฺสี ผู้มักตามเห็นซึ่งธรรมในธรรมทั้งหลาย

กาาแสดงสติปัฏฐาน ๔ ให้เป็น ๔ ส่วนอย่างนี้ ยังเป็นทางอ้อมห่างเหินต่อความเป็นจริง เพราะสติมีอย่างเดียว มีธรรมเป็นประธานส่วนจิตเป็นจิต ส่วนเวทนาเป็นเจตสิกส่วนกายเป็นรูป จิตเจตสิกรรูปฉายมาแต่ธรรมซึ่งเป็นประธาน เพราะเหตุนั้นเมื่อสติตั้งอยู่ที่กายเวทนาและจิตก็ตั้งอยู่ที่กายด้วย เมื่อกายนอกซึ่งเป็นส่วนหยาบดับไปคงเหลืออยู่แต่กายในซึ่งเป็นส่วนละเอียด คือแสดงอาการเย็นร้อนอ่อนแข็งได้จึงนับเป็นเวทนา เมื่อสติตั้งอยู่ที่เวทนา จิตเวทนาและกายส่วนละเลียดก็ตั้งอยู่ที่เวทนาด้วย เพราะเหตุนั้น

เวทนานุปัสสนาจะนับว่ารูปกรรมฐานทีเดียวยังไม่ได้ จะว่ารูปกรรมฐานทีเดียวก็ไม่ควร ด้วยอัชฌัตติกสุขุมรูปยังปรากฏอยู่ แต่ละเอียดเหลือเกินควรจะเรียกว่าโคตรภูจิตของรูปกรรมฐานได้อยู่ เมื่ออัชฌัตติกสุขุมรูปดับคงเหลืออยู่แต่จิต คือความรู้ คิดรู้ นึก เมื่อสติตั้งอยู่ที่จิตส่วนรูปดับหมด ไม่ปรากฏ ควรนับว่ารูปกรรมฐานแท้ แต่ถึงอย่างนั้นส่วนรูปที่ละเอียดเนื่องมาแต่กายและเวทนาก็คงยังมีอยู่ แต่ไม่ปรากฏ ท่านจึงไม่นับว่าเป็นรูปกรรมฐาน เมื่อจิตนอกที่เนื่องมาแต่เวทนาดับหมดไป คงเหลืออยู่แต่ธรรม เมื่อสติตั้งอยู่ที่ธรรมคือตั้งอยู่ที่ตัวประธานเดิม ชื่อว่าธัมมานุปัสสนา ก็ยังนับว่าเป็นอรูปกรรมฐานอยู่ เพราะนามธรรมส่วนละเอียดยังปรากฏอยู่ แต่ถึงอย่างนั้นธัมมานุปัสสนาอย่างที่แสดงมานี้ จะนับว่าเป็นวุฏฐานคามินีวิปัสสนาหรือโคตรภูจิตก็ควร เพราะเป็นองค์สัมมาสติแล้ว

ส่วนที่ควรนับว่าสติปัฏฐานแท้ ได้ในอนุปัสสนาทั้ง ๒ เบื้องต้น คือกายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนาอาการ แห่งสติขับให้เห็นเป็นกายนอกกายในเวทนานอกเวทนาใน เพียงเท่านี้ควรนับว่าสติปัฏฐาน เพราะเห็นสภาพเห็นปกติควรนับว่าตัวอธิศีลแท้ เมื่อถึงจิตตานุปัสสนาแล้ว อารมณ์มากมารวมลงในที่แห่งเดียว จึงควรนับว่าสติสัมโพชฌงค์ เพราะอารมณ์รวมจึงเป็นเหตุให้ตรัสรู้ ควรนับได้ว่าเป็นตัวอธิจิตแท้ครั้นถึงธัมมานุปัสสนาจึงนับว่าเป็นองค์แห่งสัมมาสติมรรคสมาธิตัวคือปัญญาตรงทีเดียว แสดงสติปัฏฐานนี้ยืน ผู้ฟังงงไม่เข้าใจ การไม่เข้าใจนั้นก็เพราะความเห็นเดิมว่าสติปัฏฐานมี ๔ อย่าง ๔ หมวด ๔ ก้อน การแสดงมานี้ ไม่ได้หมายความอย่างนั้น หมายความ

อย่างนั้น หมายความว่าธรรม, จิต, เวทนา, กาย, เป็นอันเดียวกันก้อนเดียวกันธรรมนั้นเป็นประธานฉายออกมาเป็นจิต เป็นเวทนา เป็นกาย เป็นตัวสังขาร เพราะเป็นสังขารนั้นเองจึงดับได้ ใช่จะดับไปที่ไหน กายดับก็เป็นเวทนาๆดับก็เป็นจิตๆ ดับก็เป็นธรรมเมื่อเป็นธรรมแล้วไม่มีอาการดับ เพราะเป็นตัววิสังขาร ดับได้แต่สังขารธรรมส่วนเดียวสมกับด้วยพุทธภาษิตว่า สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ตัวสังขารธรรมนั้นเอง เป็นตัวอนัตตา สมกับที่มาว่า ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ ยํทุกขํ ตํ อนตฺตา วิสังขารในที่อื่นจะเห็นว่าเป็นอนัตตาด้วยก็ควร แต่ในธรรมานุปัสสนานี้ ไตรลักษณะเดิมถึงโคตรภูจิตเท่านั้น เพราะยังเป็นสังขาร เมื่อโคตรภูจิตแสดงตัวเป็นอนัตตาแล้วก็สิ้นเรื่องไตรลักษณ์ ต่อนั้นไปเป็นวิสังขารธรรมแท้

เป็น	อตฺตทีปา อตฺตสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา	เป็นธรรมฐิติ ธรรมนิยาม เป็น อชาติ อชรา

พยาธิ อมตํ นิพฺภยํ คตา สมกับคำว่า เตสํ วูปสโม สุโข

แสดงประเภทแห่งสติปัฏฐาน พอเป็นแผนที่หรือภูมิศาสตร์แก่กุลบุตรผู้ใคร่ต่อความศึกษาโดยสังเขปเพียงเท่านี้ ต่อนี้จะแสดงวิธีเจริญสติปัฏฐานเป็นทางปฏิบัติของกุลบุตรผู้หวังต่อความสิ้นทุกข์จริง เมื่อได้ประสพหนังสือนี้แล้วจะได้ตรองปฏิบัติตาม เมื่อมีอุปนิสสัยแก่กล้าก็จะได้บรรลุธรรมาภิสมัย

ข้ามโอฆะได้ตามพุทธภาษิต เมื่อกุลบุตรผู้มีศรัทธาปรารถนาที่จะเจริญสมถะด้วยวิธีสติปัฏฐาน คือหัดทำสติ ต้องบำรุงวิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน ๔ อย่างนี้ให้เสมอกันคือให้มีอธิษฐานความตั้งใจว่าเราจักทำสติ คือความรู้อยู่ที่กายที่ใจ คือให้ตรวจดูสกลกายได้แก่อาการ ๓๒ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม เนื้อหัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ สายรัดไส้ ขี้ราก น้ำดี น้ำเสลด น้ำหนอง น้ำเลือด น้ำเหงื่อ น้ำมันข้น น้ำตา น้ำมันเหลว น้ำลาย น้ำมูก น้ำไขข้อ น้ำมูตร สมองในศีรษะ เหล่านี้ให้เข้าใจที่อยู่และกลิ่นสีสัณฐาน ลักษณะอาการ ว่าสิ่งนี้ตั้งอยู่ที่นี่ มีกลิ่นและสีอย่างนี้มีสัณฐานสั้นยาวใหญ่เล็กอย่างนี้ มีลักษณะอาการต่างกันกับสิ่งนั้นอย่างนี้ ๆ เมื่อตรวจได้ความชัดใจแล้ว พึงทำความรู้สึกอยู่ที่ใจ จะนั่งนอนยืนเดินหรือประกอบกิจใด ๆ ก็ตาม หรือวัตถุภายนอกจะเห็นอะไรก็ตาม อย่าปล่อยใจ ให้มีความรู้สึกอยู่ที่ใจเสมอไป อย่ากลับเอาตาเข้าไปเพ่งใจมันจะเกิดพาหิรฌานไม่ต้องการ ให้เอาใจรู้ใจรู้กายอยู่เสมอให้พร้อมด้วยวิริยะ ขันติ สัจจ อธิษฐาน จะรู้จะเห็นอะไรก็ตามอย่ายินดี ให้ทำความรู้อยู่ที่ใจที่กายเท่านั้น ถ้าอยากจะบริกรรมก็ให้นึกว่าใจอยู่ที่ใจ ให้ใจอยู่ที่กายทำอย่างนี้ร่ำไป เมื่อเป็นสติปัฏฐานขึ้นเมื่อไรจักรู้ด้วยตนเอง แสดงวิธีทำสติไว้เพียงเท่านี้อาศัยความเชื่อกับความจริงเป็นกำลัง คงสมหวังอย่าแคลงใจ ฯ

ต่อไปนี้เป็นข้อความส่งเสริมของผู้จัดทำ

หนังสือเจ้าพระคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์) ที่คัดลอกมาพิมพ์เป็นบางกัณฑ์ที่ท่านได้แสดงไว้เป็นเวลานานกว่า ๓๐ ปีแล้ว เวลานี้ท่านก็ได้มรณภาพไปนานแล้ว หากใครมีความขัดข้องสงสัยอะไรในธรรมเทศนาของท่าน ก็ไม่มีโอกาสจะได้ไต่ถามข้อขัดข้องใจนั้นอีกได้แล้ว ท่านนั้นแตกฉานทั้งในปริยัติและปฏิบัติธรรมมาก เป็นนักเทศน์เอกรูปหนึ่งในบรรดานักเทศน์ทั้งหลายในยุคนั้น ฉะนั้นในธรรมเทศนาของท่านทุก ๆ กัณฑ์ ล้วนแล้วแต่แสดงธรรมลึกซึ้งสุขุมเหมาะสมแก่ปัญญาชนโดยแท้ แม้แต่ท่านแสดงวิธีเจริญสมถะก็น้อมไปในเรื่องปัญญาวิปัสสนาโดยมาก ผู้เยาวปัญญาและอ่อนการศึกษาเช่นตัวข้าพเจ้าก็อ่านแล้วอ่านเล่าในธรรมเทศนาของท่านก็ยังไม่เข้าใจตลอด ทั้ง ๆ ที่ชอบสำนวนและแนวปฏิบัติของท่านอย่างมาก จึงอยากจะขอส่งเสริมความเห็นและความเป็นจริงในธรรมเทศนาของท่าน เพื่อผู้เช่นข้าพเจ้าจะได้เข้าใจในวิธีเจริญสมถะของท่านให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น จริงอยู่การเจริญสมถะต้องอาศัยปัญญาเพ่งพิจารณาในอารมณ์ที่ตนต้องการนั้น ๆ อยู่เหมือนกันจึงจะเกิดสมถะได้ สมถะและวิปัสสนาเป็นอัญญะมัญญะปัจจัยอาศัยซึ่งกันและกันจึงจะเป็นไปได้วิธีกรรมของการเจริญสมถะก็คือเอาจิตของตนเข้าไปเพ่งพิจารณาในนิมิตหรืออารมณ์อันใดอันหนึ่ง เมื่อจิตจดจ่ออยู่ในอารมณ์เดียวจนเป็นเอกัคคตาแล้วเป็นสมถะการเพ่งพิจารณาโดยอุบายต่าง ๆ เช่นพิจารณากายนี้ให้เห็นเป็นธาตุ—ขันธ์—อายตนะ หรือเป็นไตรลักษณ์ นั่นเป็นอุบายให้เข้าถึงสมถะ

นี่เป็นสมถะขั้นปริยัติ ถ้าหากเกิดแยบคายขึ้นในอุบายนั้น ๆ คือความฉลาดเกิดขึ้นในอุบายนั้น ๆ จนเป็นปัจจักขาสิทธิ์ รู้แจ้งเห็นจริงขึ้นผิดแผกจากความรู้สึกเดิม แล้วปล่อยวางไม่ยึดถือเอาอุบายเดิมนั้นมาเป็นอารมณ์อีก แต่ไปยึดหน่วงเอาอารมณ์เห็นชัดแจ้งสว่างที่เกิดขึ้นมานั้นเป็นอารมณ์แทน ทั้งปริยัติที่เคยที่จดจำ และคำของคนอื่นที่เคยได้ยินได้ฟังมาก ไม่มีในที่นั้น เรียกว่าถอนความคิดความเห็นและความรู้สึกซึ่งเคยมีอยู่เมื่อก่อนหมด แล้วเกิดความรู้สึกใหม่ขึ้นมาแทนโดยมีประสิทธิภาพอันน่าทึ่งใจ แล้วมีสติสัมปชัญญะควบคุมตนเองอยู่ โดยเฉพาะในอารมณ์นั้น แต่ยังไม่เกิดปัญญาพิจารณาเหตุผลอะไรมากนัก นอกจากจะอยู่ด้วยความสงบสุขในเอกัคคตาและบางทีก็มีปีติโสมนัสเป็นเครื่องสนับสนุนนี่จึงจะเป็นสมถะโดยแท้ เพื่อให้เข้าใจชัดขึ้นในสมถะ ตามแนวที่เจ้าพระคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์) แสดงไว้นั้นเป็นทางให้เกิดสมาธิ ถ้าเพ่งกสิณให้จิตอยู่ในอารมณ์อันเดียวย่อมสละทุก ๆ สิ่งทุก ๆ อย่างโดยมิได้คำนึงถึงอะไรทั้งหมดส่งจิตน้อมเข้าไปสู่อารมณ์ของกสิณยินดีแต่ความสุขในเอกัคคตา-รมณ์ ที่เป็นทางให้เกิดญาณหากจะมีปัญหาถามว่า ญาณกับสมาธิต่างกันหรือเหมือนกัน หากจะตอบในวงนักปฏิบัติที่แท้จริงแล้วต้องตอบว่าต่างกันแม้แต่ชื่อก็ต่างกัน ญาณแปลว่าเพ่งคือเพ่งกสิณหรืออารมณ์ตามที่ตนหมายอยู่นั้น พร้อมกับการนึกหรือปรุงให้เป็นดังที่ตนต้องการจนจิตรวมเข้าเป็นเอกัคคตาอยู่กับอารมณ์นั้นแล้วพลิกเข้าไปเป็นภวังค์อยู่ด้วยอารมณ์อันหนึ่งของมันต่างหาก นอกจากอารมณ์ที่ยึดไว้แต่แรก ในขณะนั้นบางทีก็อาจจะเกิดภาพนิมิตต่าง ๆ ขึ้นมาตามความปรุงของตน หรือนอกเหนือจากนั้น

ก็ได้หรือไม่ก็นิ่งเฉยเงียบไปเลยแล้วมีความรู้สึกอยู่เฉพาะภายในคนเดียว ถ้าอย่างเลวก็ไม่รู้สึกเอาเสียเลย สรุปความแล้วฌาณไม่เป็นที่ตั้งของปัญญา นอกจากจะติดอยู่ในความสุขอันสงบและเพลินในนิมิตหลงเมาอยู่ในความรู้สึกที่เกิดจากสังขาร เมื่อจิตถอนออกจากฌาณแล้วก็จะไม่มีอะไรแปลกต่างจากปกติเดิมเลยมีแต่จะซึม เพราะระลึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วเท่านั้น แต่ถ้าผู้ที่ชำนาญแล้วก็จะเข้าฌาณชมอารมณ์ตามต้องการเสมอผู้ต้องการปัญญาความฉลาดตามความคาดหมายแล้วจะเห็นเป็นของเหลวไหล เพราะความเข้าใจในเรื่องนี้เป็นเหตุนี้เป็นแนวของฌาณ

ส่วนสมาธิได้เพ่งเช่นนั้นแต่อย่างเดียว แต่มีสติสัมปชัญญะควบคุมจิตแม้จะเพ่งจะคิดในเรื่องใดสิ่งใด เช่นเพ่งพิจารณาในสติปัฏฐาน ๔ หรืออสุภในกายนี้ สติสัมปชัญญะจะต้องควบคุมรู้อยู่เสมอว่า นั้นอารมณ์จุดหมายที่เพ่งพิจารณา นั้นสติผู้ควบคุมในการเพ่งพิจารณา นั่นจิตผู้รู้ผู้เห็นอย่างนี้อยู่เสมอเมื่อหัดไปทำไปที่จิตฟุ้งซ่านออกไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ก็จะค่อยสงบลง ๆ จิตจะมาจดจ่ออยู่เฉพาะแต่หมายที่ตนเพ่งพิจารณาอยู่นั้นแล้วก็จะเกิดขณิกอุปจาระ อัปปันนาสมาธิ โดยลำดับ ถึงแม้จิตจะเปลี่ยนสภาพเดิมละเอียดลงไปตามลำดับ ก็ตามสติสัมปชัญญะจะควบคู่กันไปเสมอ ความรู้ความเห็นตามอริยสัจจะธรรม จะค่อยเด่นชัดขึ้นเป็นของตนเองไม่ต้องเชื่อคนอื่นอีกแล้ว ความหลงเชื่องมงายอันเป็นเรื่องของโมหะก็จะหมดสิ้นไป ข้อควรสังเกตว่า ถ้าหากสมาธิอะไรก็ตามเกิดขึ้นแล้วถ้าจิตไม่มีความรู้สึกเปลี่ยนแปลงตลอดถึงความคิดความเห็นก็ยังปกติอยู่แล้ว นั่นให้พึงเข้าใจเถิดว่ายังไม่ใช่หนทางเพื่อความบริสุทธิ์เพราะยังไม่ละสัญญาสังขารอุปทาน ในขันธ์ ๕ วิปลาส ๒๐ ยังบริบูรณ์ อยู่มิหนำซ้ำจะเพิ่มมานะทิฏฐิอย่างร้ายแรง

ให้ทวีขึ้นอีกด้วย นี้เป็นทางของสมาธิ อนึ่งถ้าจะรวบรัดข้อความให้สั้นแล้ว สมถะคือการร่วมรวมจิตที่ฟุ้งซ่านอยู่แล้วนั้นให้เข้ามารวมสงบอยู่ในอารมณ์อันเดียวพร้อมทั้งคิดนึกปรุงแต่งในอารมณ์ (จะเป็นวัตถุหรืออะไรก็ได้) โดยมากเพ่งกสินที่ตนเพ่งพิจารณาอยู่นั้นให้เป็นไปตามต้องการจนรวมเข้าเป็นภวังค์ บางทีก็จะเกิดภาพนิมิตหรือความรู้ต่าง ๆ ขึ้นมาในที่นั้น หาไม่ก็นิ่งเฉยเลยหรือเงียบไป ดังอธิบายมาแล้วนี้เรียกว่าญาณ สมาธิก็เพ่งพิจารณาโดยนัยเดียวกันนั้น แต่โดยมากในสติสัมปชัญญะเป็นผู้ควบคุม (ตามแนวที่เจ้าพระคุณพระอุบาลีแสดงไว้) แต่มีสติสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่ว่านั้นสติ นั่นวัตถุหรืออารมณ์ที่ตนเพ่งพิจารณา นั่นจิตผู้รู้ ถ้าเกิดปัญญาขึ้นมาก็รู้ว่า นั่นเป็นปัญญาเมื่ออบรมไป ๆ จิตก็ค่อยเชื่อมเข้าจิตที่ฟุ้งซ่านก็ค่อยสงบลง ๆ แล้วมาตั้งอยู่ในอารมณ์ที่ตนเพ่งนั้นหนักแน่นขึ้นจนเป็นสมาธิ เมื่อสมถะวิปัสสนาเป็นอัญญะปัจจัยอาศัยซึ่งกันและกันได้ ญาณและสมาธิก็เป็นอัญญะมัญญะปัจจัยอาศัยซึ่งกันและกันได้ ฉะนั้นเหมือนกัน นอกจากจะอาศัยซึ่งกันและกันแล้วยังทำหน้าที่แทนได้ด้วย คือเมื่อท่านผู้อบรมญาณเป็นไปอยู่ถ้าสติสัมปชัญญะกับเกิดกล้าขึ้นญาณก็จะกลับเป็นสมาธิไปคือจิตจะไม่ตกไปเป็นภวังค์ แต่จะเกิดเป็นสมาธิขึ้นมาแทนเมื่อท่านผู้อบรมสมาธิเป็นไปอยู่ แต่จิตใจกล้าเกินพอดีน้อมไปในอารมณ์มากจนสติสัมปชัญญะอ่อน จิตจะไม่รวมเข้าเป็นสมาธิ แต่จะตกลงเป็นภวังค์ เลยกลายเป็นญาณไป สมาธิเท่านั้นเป็นที่ตั้งของปัญญาเจริญมรรคให้ถึงโลกุตรได้ ญาณเป็นแต่วิหารธรรมเครื่องอยู่ของท่านพระโยคาวจรเท่านั้น

เดินทางพระ ละทางมาร

โดย พระอมรมุนี (สุวรรณ วรฌฺชาโย) ป.ธ. ๙, ศ.บ., M.A. (phil)

วัดราชผาติการาม พระนคร

ชีวิตคือการเดินทางไปหาความสำเร็จ ความก้าวหน้า และความสุขที่ประณีตสมบูรณ์ การมีชีวิตอยู่เป็นรายปีรายเดือนและรายวันตลอดถึงการหายใจเข้าออกแต่ละครั้ง น่าจะมีข้อความดังกล่าวแล้วข้างต้นเป็นจุดหมาย หาไม่แล้วจะกลายเป็นว่า ถือเอาความเพลิดเพลินมัวเมาหลงใหลว่าเป็นกำไรและจุดหมายชีวิต ย่อมเป็นความหลงผิดและหาความสุขที่ถูกต้องในชีวิตไม่ได้ เป็นการมองชีวิตด้วยขาดเหตุผลหรือขาดความคิด การมองชีวิตด้วยทัศนะนิยมความเพลิดเพลินมัวเมา ผลที่จะติดตามมาคือ ชีวิตนักเรียนเขาเอาดีไม่ได้ ชีวิตสร้างตัวเขาไปไม่ได้ ไม่เห็นคุณค่าของชีวิตที่ละเอียดเกิดจากความสะอาดด้วยศีลธรรม และปัญหาที่จะติดตามมาอีกมาก

แม้จะเห็นความมุ่งหมายของชีวิตถูกต้องและพยายามดำเนินในทางถูกอยู่แล้ว ด้วยการตั้งใจเล่าเรียนศึกษา สร้างตัวขึ้นด้วยการงาน และสร้างสารชีวิตขึ้นด้วยการประพฤติธรรม ก็ยังไม่สำเร็จสมประสงค์เสมอไป ที่สำเร็จได้ก็ยากที่จะสมบูรณ์ เพราะคนเรามีกิเลสเป็นมารอยู่ภายใน ศึกษาไม่สำเร็จ ทำงานสร้างตัวไม่ได้ ไม่เข้าถึงธรรม เพราะความรักเป็นมารจำต้องปลงใจเสียว่าพอแล้วบ้าง เพราะความโกรธเป็นมาร ให้ตัดใจเสีย

ว่าไม่ต้องง้อใครบ้าง เพราะความงมงายเป็นมารให้หลงผิดคิดว่าความรู้เป็นต้นไม่จำเป็นบ้าง อย่างนี้หมายความว่า *มารถือกำเนิดในตนแล้วทำลายตนเอง เหมือนสนิมเหล็กเกิดจากเหล็กแล้วทำลายเหล็ก เป็นจุดอ่อนของมนุษย์เราอยู่ ที่มารเกิดขึ้นที่ใจตนแล้วทำลายตน เป็นข้อควรระวังให้มาก เพราะใจตนทำลายตนนั้น ทำลายได้อย่างวิจิตรพิสดารและย่อยยับอย่างละเอียด ยิ่งกว่าคนอื่นและสิ่งอื่นจะพึงทำลาย*

ชีวิตคนเราแวดล้อมด้วยอารมณ์คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสอันพึงใจ เท่ากับแวดล้อมด้วยบ่วงมารรอบตัว พร้อมที่จะดึงตา หู จมูก ลิ้น และดึงไปได้ทั้งตัว เป็นบ่วงที่ดักได้อย่างพิสดารกว่าบ่วงทั้งหลายอื่น เพราะไม่ใช่เพียงดักมือดักเท้าเท่านั้น แต่อาจดักตาแล้วลากไปได้ทั้งตัว อาจจะดักหูหรือจมูกหรือลิ้นแล้วลากไปได้ทั้งตัว เหล่านี้ที่ทางศาสนาเรียกว่าบ่วงมาร หาใช่แต่ทางศาสนาเท่านั้นไม่ที่เสียหายไปเพราะบ่วงมาร แม้นักเรียนโต ๆ ต้องประสพความล้มเหลว ความล่าช้า และปัญหาต่าง ๆ เนื่องมาจากติดบ่วงมารก็มีไม่น้อย ความจริง บ่วงมารเหล่านั้นเป็นสิ่งมีอยู่ตามธรรมชาติ ถ้าไม่มีใครไปติดก็เป็นบ่วงเก้ออยู่อย่างนั้นเอง เช่นเดียวกับบ่วงดักสัตว์ป่าของนายพราน ถ้าสัตว์ไม่หลงไปติดก็เป็นบ่วงเก้ออยู่ในป่า ไม่เป็นพิษสงแก่อิสรภาพและชีวิตของสัตว์แต่อย่างใด เมื่อสัตว์สัญจรหากินด้วยความเพลิดเพลินขาดความระวัง จึงติดบ่วงประสพเคราะห์กรรมเสียอิสรภาพและชีวิต *มนุษย์เรามีความมัวเมาเป็นทุนอยู่หลายประการแล้ว เมื่อกระบวนการต่าง ๆ ส่งเสริมให้มัวเมาหนักขึ้นอีก มารก็*

นั่งยิ้มว่าไม่พ้นมือเราไปได้ เช่นเดียวกับนายพรานกระหยิ่มใจเมื่อเห็นสัตว์ป่าร่าเริงมาเหยียบบ่วงตน

นอกจากมารจะมีบ่วงโดยธรรมชาติแล้ว ผู้ติดบ่วงมารตกอยู่ในอำนาจของมารมีความคิดอ่านต่ำ ขาดความเมตตาปรานี ไม่รักเผ่าพันธุ์ตน กลายเป็นลูกมือของมารเสียอีก สร้างสิ่งและสถานเป็นบ่วงมารเพิ่มขึ้น ทำนองเดียวกับผู้ตกเป็นเชลยศึก ถูกบังคับให้ทำลายเผ่าพันธุ์ตนเอง จึงทำให้จำนวนสิ่งและสถานอบายมุขเพิ่มขึ้น มีความพิสดารมากขึ้นตามจำนวนวัตถุอบายมุขที่สรรสร้างขึ้นมา เหมือนกับนายพรานดักบ่วงแล้วลงทุนโปรยเหยื่อจูงใจทั้งนอกและในบ่วง เพื่อสัตว์จะได้เพลิดเพลินและหลงติด *ถ้าจะพิจารณาด้วยสายตารักธรรมแล้ว สิ่งเหล่านั้นน่าจะสร้างขึ้นด้วยเจตน์จำนงต่ำ ขาดความปรารถนาดีแก่เยาวชนผู้สืบสายเผ่าพันธุ์ตน แต่เพราะตกอยู่ในอำนาจกิเลสมาร จึงถูกบงการให้เหมือนใจดำทำได้ และเป็นความเขลาของผู้หลงติดด้วยคิดว่าเป็นกำไรชีวิต ความจริงแล้วเป็นความเคราะห์ร้ายในชีวิต จะเห็นประจักษ์ว่าเป็นเช่นนี้หรือไม่ก็ตาม แต่สายตาของธรรมย่อมมองสิ่งทั้งหลายตามคลองธรรม*

มารคือผู้ทำลายล้างผลาญ ผู้เกียดกันขัดขวาง ผู้ทำคนให้อาภัพจากความรู้ ความสำเร็จความก้าวหน้า ให้อาภัพจากหลัก ฐานจากคุณธรรม ทำคนให้เหมือนว่าตายเสียแล้ว อารมณ์อันพึงใจรวมทั้งวัตถุและสถานความมัวเมา เป็นบ่วงมารที่นำคนไปสู่ความเสื่อมเสีย และความอาภัพนานาประการ ผู้ติดเหยื่อและบ่วงมารอาจมีความรู้สึกว่าเป็นสุขสำราญ ไกลทุกข์ไกลโศก ไร้กังวลห่วงใย เหมือนได้อิสรภาพแท้ เพราะ

หลงผิดไปว่า การทำอะไรได้ตามชอบใจตนคืออิสรภาพ บ่วงมารมีลักษณะผูกแต่พอหลวม ๆ เพื่อไม่ต้องรู้สึกว่าติดบ่วง แต่พอจะแก้ออกจริง ๆ กลายเป็นสิ่งแก้ได้ยาก นักเรียนติดโรงหนังเสียแล้วจะให้เลิกได้จริงเป็นเรื่องยาก เพราะมีรายการใหม่และแปลกเสนอเขาให้ติดตาม คนติดสุราก็เลิกยาก เพราะเพื่อนประเภทเดียวกันมาก ทั้งสุราหน้าใหม่เสนออยู่เสมอและหาได้ทั่วไป คนติดการพนันก็เลิกได้ยาก เพราะมีเพื่อนคอยชวนเป็นคู่มืออยู่ ทั้งประเภทการพนันก็วิวัฒนาการ เป็นที่รับรู้กันว่าเป็นกีฬาผู้เจริญ การมั่วเมาเจือด้วยความหลงผิด เป็นเหตุให้ติดบ่วงมารชนิดเงื่อนตายแก้ได้ยาก

ผู้ติดบ่วงมารและพ่ายแพ้ในชีวิตมีจำนวนไม่น้อย นักเรียนติดบ่วงมารแล้วเขาเรียนไม่ได้ เขาเรียนแต่พอสอบได้ หรือเขามีความรู้ดีแต่ความประพฤติต่ำ บางคนทำงานมีรายได้ไม่น้อย แต่เพราะติดบ่วงมารจึงไม่มีวิธีการอารักขาเงินทอง คบเพื่อนโน้มเอียงไปทางอบายมุข ใช้จ่ายใหญ่ไม่เห็นค่าของเงินทองแทนจะตั้งตัวได้เร็วกลับช้า แทนจะตั้งตัวได้สูงกลับต่ำ บางคนติดบ่วงมารและคิดผิด เช่นคิดแก้ปัญหาความยากจนด้วยการพนัน แก้ปัญหาทุกข์โศกด้วยดื่มสุราให้เมาจนลืมตัว กลายเป็นติดบ่วงใหม่ด้วยคิดว่าจะแก้บ่วงเก่าเป็นการเพิ่มบ่วงให้แก่ตนเอง *ถ้าหลงผิดเสียแล้วคนอื่นก็ช่วยยาก คุณภาพการศึกษาตกต่ำ เยาวชนไม่คิดอนาคต และปัญหาสังคมในลักษณะต่าง ๆ สืบเนื่องมาจากมั่วเมาแล้วติดบ่วงมารไม่น้อย เป็นเรื่องค่อยเป็นค่อยไปจนรึงรัดใจแก้ไม่ได้ เพราะปลูกความพอใจ*

ในสิ่งผิดและคิดเห็นว่าดี การผลิตและชักชวนกันไปสู่สิ่งต่ำย่อมมีโทษเป็นอนันต์

เพราะติดบ่วงมารและตกอยู่ในอำนาจของมาร จึงถูกนำตัวไปตามทางของมาร เป็นทางขัดแย้งธรรมฝืนธรรม ทวนกระแสธรรม หันหลังให้ธรรม เรียกว่า ธรรมปฏิวัติ จัดเป็นทางมาร พระพุทธเจ้าตรัสว่าอย่าเบียดเบียนรบราฆ่าฟันกัน กลับเบียดเบียนรบราฆ่าฟันกัน นี่คือธรรมปฏิวัติขัดแย้งธรรมฝืนธรรม ตรัสว่าอย่าลัก ฉ้อโกง ทุจริต เมื่อยังลักฉ้อโกง ทุจริต เป็นธรรมปฏิวัติขัดแย้งธรรม ฝืนธรรมอย่างนี้เป็นต้น ทางมารมีลักษณะดังนี้ กลับทำข้อที่สอนว่าอย่าทำ กลับประพฤติข้อที่สอนว่าอย่าประพฤติเห็นการประพฤติธรรมว่าหาค่าไม่ได้ รังเกียจไม่อยากพูดอยากฟังธรรม การจำข้อธรรมอะไรไม่ได้ดูเหมือนทันสมัย นี่หมายความว่าถูกมารกลืนเสียมิดแล้ว ย่อมอาภัพจากธรรมของพระพุทธเจ้า เมื่อติดบ่วงมารและกลับนิยมชมชอบทางของมาร เหตุการณ์โหดร้ายทารุณเยี่ยงลักษณะมารย่อมเกิดขึ้นเป็นเงาตามตัว

หนทางที่จะพ้นบ่วงมารและอำนาจของมารคือทางธรรมานุวัติ การคล้อยตามธรรม การยอมชีวิตให้เป็นทางเดินของธรรม จัดว่าเป็นทางพระ พระพุทธเจ้าทรงดำเนินทางไม่เบียดเบียนไม่ฆ่าฟันกัน เมื่อปฏิบัติตามพระพุทธเจ้า เป็นธรรมานุวัติคล้อยตามธรรมของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงดำเนินตามทางไม่ลัก ไม่ฉ้อโกง ไม่ทุจริต เมื่อประพฤติตามพระพุทธเจ้าเช่นนั้น เป็นธรรมานุวัติคล้อยตามธรรมคำสอนของพระองค์

รวมความว่า การประพฤติตามหลักศีล ๕ การงดเว้นอบายมุข มีการพนัน เป็นต้น การมีความซื่อสัตย์สุจริตในหน้าที่การงานของตนและมิตรสหาย จัดเป็นธรรมานุวัติคล้อยตามธรรมทั้งสิ้น ล้วนเป็นทางที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกได้ดำเนินไปแล้ว ความร่มเย็นเป็นสุขจะเกิดขึ้นในครอบครัว หมู่บ้านและสังคมทั่วไป เมื่อบุคคลเป็นธรรมานุวัติคล้อยตามธรรมการจะแก้ปัญหาเยาวชนและปัญหาสังคมต่าง ๆ ได้ จำต้องเริ่มต้นด้วยอยู่ในหลักธรรมมานุวัติศึกษาและยอมรับสิ่งที่ถูกต้องว่าถูกต้องอย่างทั่วถึง จึงจะปลอดภัยจากมือมารได้

ธรรมานุวัติการคล้อยตามธรรม มีหลักเกณฑ์ ๓ ประการ คือ

๑) **ธัมมัสสวนะ การศึกษาเรียนรู้ธรรม**

๒) **ธัมมานุธัมมปฏิปทา การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม**

๓) **สัจฉิกรณะ การทำให้เกิดผลประจักษ์**

การศึกษาธรรมเป็นเหตุให้ทราบว่า อะไรผิดอะไรถูก อะไรดีอะไรชั่ว อะไรสมควรอะไรไม่สมควร จะได้ประพฤติตามข้อที่ควรประพฤติ และงดเว้นข้อที่ควรงดเว้น ถ้าประสงค์ประพฤติให้ถูกต้องแต่ขาดการศึกษาธรรม เหมือนคนตาบอดต้องการเดินให้ถูกต้องตามทาง ย่อมมีโอกาสพลั้งพลาดเป็นโทษได้ การศึกษาจึงเป็นประทีปส่องทางปฏิบัติ ถ้าจะพิจารณาพระพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับวิชาการต่าง ๆ ในปัจจุบัน จะพบว่าพระพุทธศาสนามีหลักวิชาต่าง ๆ ที่น่าสนใจหลายประการ พระพุทธเจ้าทรงฉลาด สะอาด และ

กรุณากว่าบิดาวิชาการทั้งปวง คำสอนของพระพุทธองค์เป็นปรัชญายิ่งกว่าปรัชญา เพราะมีข้อปฏิบัติให้เข้าถึงได้ด้วย ทรงปฏิบัติเข้าถึงเป็นตัวอย่าง ไม่ใช่เป็นเพียงข้อคิดแสดงความคมคายทางสมองเท่านั้น เป็นจิตวิทยายิ่งกว่าจิตวิทยา เพราะทรงทราบกระบวนการทางจิตได้ถี่ถ้วน ทรงอ่านจิตของผู้อื่นได้เหมือนนำไฟฉายไปส่องดู ทั้งมีวิธีปฏิบัติชำระจิตให้บริสุทธิ์ได้ด้วย มิใช่เพียงวางสูตรจิตวิทยาแล้วกิเลสคงเดิม มีหลักตรรกวิทยาที่คมคาย ทรงใช้เป็นหลักโต้ตอบปัญหาอย่างมีเหตุผลถูกต้อง ตลอดถึงหลักตรรกวิทยาภาคปฏิบัติ เช่นการใช้เหตุผลในการเจริญเมตตาและมรณัสสติเป็นต้น หลักธรรมที่ตรัสว่าเป็นข้อปฏิบัติคือสูตรความสำเร็จในด้านต่าง ๆ **ถ้าใคร่ครวญสอบสวนให้ถี่ถ้วนแล้ว จะเห็นว่าตรัสสอนพระธรรมไว้ดีแล้วจริง ผู้สอนด้วยใจฉลาด ใจสะอาด และใจกรุณา ย่อมสอนอย่างพระพุทธเจ้า จึงทรงเป็นพระบรมครูผู้มีบทสอนควรศึกษาแท้**

การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมคือปฏิบัติให้เหมาะสมแก่ธรรม ไม่ใช่สมควรแก่ที่ใจตนชอบอันเป็นเหตุให้ถือเอาตนเป็นประมาณแล้วลากธรรมลงมาหาตน แต่ให้เอาธรรมเป็นประมาณแล้วยกตนขึ้นหาธรรมเป็นขั้น ๆ จะมีความสมควรแก่ธรรมประณีตขึ้นโดยลำดับ เช่น รักษาศีล ๕ ประพฤติให้เหมาะสมแก่ศีล ๕ รักษาศีล ๘ ประพฤติให้พอเหมาะสมแก่ศีล ๘ เป็นต้น ประพฤติให้เหมาะสมกับธรรมที่ตนประพฤติ มีความเหมาะสมที่ประณีตกว่ากันตามขั้นของธรรม เช่นเดียวกับการตักน้ำใส่ตุ่มใช้กิริยาท่าทางพอเหมาะแก่การตักน้ำใส่ตุ่ม

ถ้าจะตักน้ำใส่ขันต้องระวังขึ้นอีกหน่อยหนึ่ง ต้องสำรวมให้มากขึ้นอีกกว่าการตักน้ำใส่ตุ่ม แต่ถ้าจะบรรจุน้ำใส่ขวด จำต้องนั่งนิ่ง มือไม่กวัดแกว่ง เพิ่มความตั้งใจมากขึ้น ไม่เร็วเกินไปและไม่ช้าเกินไป เช่นนี้จึงจะได้น้ำในขวด จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่า มีความเหมาะสมแต่ละขั้นแตกต่างกัน การปฏิบัติก็เช่นนั้นมีความเหมาะสมแก่ธรรมเฉพาะอย่าง ถือเป็นหลักกว้าง ๆ ได้ว่า **เมื่อปฏิบัติธรรมใดก็ปฏิบัติให้เหมาะสมแก่ธรรมนั้น การปฏิบัติให้เหมาะสมแก่ธรรมเป็นสูตรการเข้าถึงธรรม**

เมื่อปฏิบัติสมควรแก่ธรรมผลย่อมเกิดขึ้นประจักษ์ เหมือนได้ความร้อนถึงขนาดน้ำจึงเดือด การปฏิบัติให้เกิดผลประจักษ์ขึ้นมาเรียกว่า สัจ-ฉิกรณะ แปลว่า ทำให้เกิดผลแจ่มแจ้ง ถ้ารักษาศีล ๕ เห็นศีลเกิดขึ้นที่ตน คือเห็นการไม่ฆ่า ไม่ลัก ไม่ผิดคู่ครอง ไม่มุสาวาท ไม่ดื่มสุราเมรัยมีอยู่ที่ตน ตนเห็นได้ชัดเจน หรือเมื่อปฏิบัติดับความโกรธ เห็นตัวความโกรธดับลง ๆ ที่เดือดร้อนก็เย็นลง ๆ จิตใจค่อยเบิกบานแจ่มใสขึ้น ๆ ยิ้มออกได้โดยไม่มีรอยความโกรธอยู่ที่ใบหน้า นี่คือสัจฉิกรณะ ความไม่โกรธปรากฏประจักษ์ที่ตน **เมื่อธรรมเกิดขึ้นประจักษ์ที่ตนย่อมได้ความสะอาดกาย วาจา ใจ เห็นกายกรรมวจีกรรมและมโนกรรมของตนสะอาดงามด้วยธรรม ย่อมได้ความชุ่มชื่นเยือกเย็น ครอบ-ครัวลูกหลานได้อาศัยร่มธรรมพลอยได้ความเยือกเย็นเหมือนนั่งในร่มไม้ใหญ่หน้าร้อน บรรยากาศเจือด้วยความสงบสุขย่อมปก-คลุมและขยายวงกว้างออกไป ผู้ดำเนินชีวิตคล้อยตามธรรมเป็น**

ธรรมานุวัติ มีการดำเนินชีวิตเป็นธรรมเป็นเครื่องหมาย ย่อมได้อานิสงส์ ๕ ประการ คือ

๑) ตนเองตำหนิตนเองไม่ได้

๒) ท่านผู้รู้สอบสวนแล้วย่อมสรรเสริญ

๓) ชื่อเสียงดีงามย่อมฟุ้งขจรไป

๔) ไม่ตายด้วยอาการเลอะเลือนหลงใหล

๕) มีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า

สรุปความว่า การไม่ติดเหยื่อมารคือวัตถุอบายมุขมีสุราเป็นต้น การไม่ยอมให้บ่วงมารคือรูปารมณ์เป็นต้น เป็นอุปสรรคความสำเร็จความก้าวหน้า การไม่ให้โอกาสกิเลสมารภายในขัดขวางการเข้าถึงธรรมและความสุขที่ประณีต เหล่านี้จะเป็นไปได้ด้วยการคล้อยตามธรรมเดินตามธรรม ที่เรียกว่า ธรรมานุวัติ โดยแท้ สมควรที่จะได้ตรวจสอบชีวิตประจำวันของตน แล้วหันเหจากธรรมปฏิบัติซึ่งเป็นทางมาร ดำเนินตามธรรมานุวัติอันเป็นทางพระ ความสงบสุขจะติดตามมาเหมือนเงาตามตัว

คาถากันภัย

มีประวัติเล่ามาว่า มาณพผู้หนึ่งไปเรียนวิชาอยู่กับอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ขยันปฏิบัติอาจารย์เป็นอย่างดี เป็นที่รักใคร่โปรดปรานของท่าน แต่เนื่องจากเขาเป็นคนโง่เรียนไม่จำไม่เข้าใจ เกิดความท้อแท้อ่อนใจที่จะอยู่เรียนต่อไป จึงเข้าไปหาอาจารย์ลากลับบ้าน อาจารย์สงสารเขาอย่างจับใจ จึงได้สอนคาถาให้บทหนึ่งและสั่งว่า จะต้องสาธยายก่อนนอนและเวลาตื่นนอนทุกครั้งอย่าได้ขาด เขากราบขอบพระคุณอาจารย์เรียนมนต์แล้วกลับมาอยู่บ้านปฏิบัติตามที่อาจารย์สั่งไม่ได้ขาด

วันหนึ่ง พระราชาในเมืองนั้นทรงปลอมพระองค์เสด็จออกตรวจความเรียบร้อยพระนครเวลาค่ำคืน เสด็จถึงบ้านมาณพนั้น เป็นเวลาที่พวกโจรกลุ่มหนึ่งกำลังเข้าขโมยทรัพย์ในบ้านเขา และพอดีกับเขาตื่นขึ้น จึงได้สาธยายมนต์ด้วยความเคยชิน พวกโจรได้ยินมนต์นั้นก็ตกใจ ต่างทิ้งทรัพย์ที่ตนถือพากันหนีเอาตัวรอด พระราชาทรงแอบกำบังพระองค์อยู่และทอดพระเนตรเห็นเหตุการณ์ ทรงสดับมาณพนั้นสาธยายมนต์และทอดพระเนตรเห็นพวกโจรต่างทิ้งทรัพย์ที่ขโมยหนีไป วันรุ่งขึ้นจึงรับสั่งให้นำมาณพนั้นเข้าเฝ้าและให้เขาสอนมนต์นั้นแก่พระองค์ ทรงจำมนต์นั้นและสาธยายจนเป็นที่คล่องแคล่ว

ต่อมาเสนาบดีได้คบคิดกับช่างกัลบก วางแผนปลงพระชนม์ในเวลาปลงพระมัสสุ โดยจะใช้มีดโกนตัดพระศอ วันหนึ่งเวลาปลงพระมัสสุ พระราชาทรงระลึกมนต์และทรงสาธยายขึ้นในขณะที่ช่างกัลบกกำลังปลงพระ-

มัสสุอยู่ ช่างกัลบกตกใจแล้วสารภาพความจริงทั้งหมด พระราชาจึงรับสั่งขับไล่เสนาบดีนั้นออกจากพระนคร แล้วพระราชทาน ทรัพย์สมบัติและตำแหน่งแก่มาณพนั้น เพื่อบูชาคุณที่ได้สอนมนต์ให้ มนต์นั้นมีใจความว่า

ฆเฏสิ ฆเฏสิ กึการณา ฆเฏสิ อหํ บิ ตํ ชานามิ ชานามิ ฯ

คาถากันงูและสัตว์มีพิษนานาชนิด

มีข้อความในอหิราชสูตรว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับในพระเชตวัน เมืองสาวัตถีภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัดมรณภาพ ภิกษุหลายรูปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้ากราบทูลเรื่องราวให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า ภิกษุรูปนั้นคงไม่ได้แผ่เมตตาจิตแก่ตระกูลพญางูทั้งสี่ ถ้าได้แผ่เมตตาจิตแก่ตระกูลพญางูทั้งสี่แล้วจักไม่ถูกงูกัดมรณภาพ ตระกูลพญางูทั้งสี่คือ วิรูปักขะ เอราปถะ ฉัพยาปุตตะ และกัณหาโคมตกะ ถ้าภิกษุรูปนั้นแผ่เมตตาจิตแก่ตระกูลพญางูทั้งสี่เหล่านี้แล้ว จะไม่ถูกงูกัดถึงมรณภาพ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตแผ่เมตตาจิตแก่ตระกูลพญางูทั้งสี่เหล่านี้ เพื่อคุ้มครองป้องกันรักษาตัว แล้วตรัสประทานพระคาถากันงูและสัตว์มีพิษนานาชนิดไว้ว่า

วิรูปกฺเขหิ เม เมตฺตํ เมตฺตํ เอราปเถหิ เม
ฉพยาปุตฺเตหิ เม เมตฺตํ เมตฺตํ กณฺหาโคตมเกหิ จ
อปาทเกหิ เม เมตฺตํ เมตฺตํ ทิปาทเกหิ เม
จตุปฺปเทหิ เม เมตฺตํ เมตฺตํ พหุปฺปเทหิ เม
มา มํ อปาทโก หึสิ มา มํ หึสิ ทิปาทโก
มา มํ จตุปฺปโท หึสิ มา มํ หึสิ พหุปฺปโท

สพฺเพ สตฺตา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ภูตา จ เกวลา

สพฺเพ ภทฺรานิ ปสฺสนฺตุ มา กิญฺจิ ปาปมาคมา

อปฺปมาโณ พุทฺโธ, อปฺปมาโณ ธมฺโม, อปฺปมาโณ สงฺโฆ, ปมาณวนฺตานิ สิรึสปานิ, อหิ วิจฺฉิกา สตปที อุณฺณานาภี สรพู มูสิก, กตา เม รกฺขา กตา เม ปริตฺตา, ปฏิกฺกมนฺตุ ภูตานิ, โสหํ นโม ภควโต นโม สตฺตนฺนํ สมฺมาสมฺพุทฺธานนฺติ ฯ

การอ่านศัพท์บางศัพท์ในคาถานี้ ฉพฺยาปุตเตหิ – ฉัพะยาปุตเตหิ ออกเสียง พะ ครึ่งสระ หึสิ–หิงสิ
สิรึสปานิ–สิริงสปานิ

คาถากันโรคร้ายและภูตผีปีศาจ

มีเรื่องเล่าในเรื่องบุพพกรรมของพระองค์ ปกิณณกวรรค ธรรมบท ภาค ๗ ว่า สมัยหนึ่ง เมืองเวสาลีเกิดทุพภิกขภัยข้าวยากหมากแพง คนล้มตายเป็นจำนวนมาก มีภูตผีปีศาจทำให้คนล้มตายเพิ่มขึ้นอีก และอหิวาตกโรคระบาดซ้ำเติม รวมเป็นเกิดภัยขึ้นถึง ๓ อย่าง คือ ทุพภิกภัย อมนุสสภัย และโรคภัยชาวเมืองกราบทูลพระราชาว่า ล่วงมา ๗ รัชกาลแล้ว ไม่เคยมีภัยเช่นนี้เพราะพระราชาทรงธรรม พระราชาโปรดให้มีการประชุมวินิจฉัยว่าพระองค์ทรงธรรมหรือไม่ เมื่อไม่พบว่าทรงผิดพลาดในเรื่องใด จึงปรึกษากันทำพิธีป้องกันภัยด้วยพลีกรรม เมื่อภัยยังไม่สงบ จึงคิดเชิญเจ้าลัทธิมาช่วยกำจัดภัย ที่ประชุมได้มีมติให้อาราธนาพระพุทธเจ้า แล้วได้จัดส่งเจ้าหน้าที่

ไปอาราธนาพระพุทธเจ้า ณ เวฬุวัน เมืองราชคฤห์ของพระเจ้าพิมพิสาร

เมื่อทรงรับนิมนต์แล้ว พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอานนท์และพระสาวกจำนวนมาก ได้เสด็จและเดินทางไปยังเมืองเวสาลี ครั้นเสด็จถึงประตูพระนครโปรดให้พระอานนท์เรียนจำรตนสูตรทำพระปริตต์ในกำแพงเมืองทั้งสามชั้น พระอานนท์เรียนจำรตนสูตรแล้ว ถือบาตรน้ำพระพุทธมนต์ สาธยายพระปริตและพรมทำน้ำพระพุทธมนต์ไปตามกำแพงเมืองและสถานที่ต่างๆ โรคร้ายก็สงบไป ภูตผีปีศาจก็หนีออกจากพระนคร บ้านเมืองกลับร่มเย็นเป็นสุขด้วยพระพุทธานุภาพ ภิกษุสงฆ์ กษัตริย์ลิจฉวี มหาชนและเทวบริษัทต่างเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ทรงตรวจดูบริษัทแล้วตรัสรตนสูตร อันเป็นพระคาถาป้องกันโรคร้ายและภูตผีปีศาจ เป็นใจความว่า

ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ
ภุมฺมานิ วา ยานิว อนฺตลิกฺเข
สพฺเพว ภูตา สุมนา ภวนฺตุ
อโถปิ สกฺกจฺจํ สุณนฺตุ ภาสิตํ
ตสฺมา หิ ภูตา นิสาเมถ สพฺเพ
เมตฺตํ กโรถ มานุสิยา ปชาย
ทิวา จ รตฺโต จ หรนฺติ เย พลึ
ตสฺมา หิ เน รกฺขถ อปฺปมตฺตา

ฯ ล ฯ

ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ

ภุมฺมานิ วา ยานิว อนฺตลิกฺเข

ตถาคตํ เทวมนุสฺสปูชิตํ

พุทฺธํ นมสฺสาม สุวตฺถิ โหตุ

ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ

ภุมฺมานิ วา ยานิว อนฺตลิกฺเข

ตถาคตํ เทวมนุสฺสปูชิตํ

ธมฺมํ นมสฺสาม สุวตฺถิ โหตุ

ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ

ภุมฺมานิ วา ยานิว อนฺตลิกฺเข

ตถาคตํ เทวนนุสฺสปูชิตํ

สงฺฆํ นมสฺสาม สุวตฺถิ โหตุ ฯ

คาถากันไฟไหม้

มีเรื่องเล่าในอรรถกถาวัฏฏกชาดก เอกนิบาต ว่า ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสาวกเสด็จจาริกอยู่ในแคว้นมคธ เสด็จกลับจากบิณฑบาต มีภิกษุแวดล้อมดำเนินมากลางทาง เกิดไฟไหม้ป่าขึ้นเป็นเปลวเพลิงติดต่อกันลุกลามมา สมเด็จพระบรมศาสดาแวดล้อมด้วยพระภิกษุเป็นบริวาร เสด็จประทับยืน ณ ที่แห่งหนึ่ง ไฟป่าประหนึ่งว่าจะลุกลามมาท่วมทับ เมื่อมาถึงบริเวณที่พระตถาคตประทับอยู่กว้างประมาณ ๑๖ กรีสโดย

รอบสถานที่นั้น ไฟป่าก็ดับไปจุ่มลงในน้ำ ไฟนั้นไม่อาจจะลุกลามบริเวณรอบ ๆ นั้นได้

เมื่อภิกษุทั้งหลายสนทนากันถึงความอัศจรรย์นี้ จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ไฟไหม้ป่ามาถึงภูมิประเทศนี้แล้วดับ เพราะกำลังของเราคถาคตในกาลบัดนี้เท่านั้นหามิได้ ย่อมดับไปเพราะกำลังความสัตย์ของเราแม้ในกาลก่อน และภูมิประเทศนี้ไฟไม่ได้ไหม้ตลอดกัปป์หนึ่ง แล้วทรงนำอดีตนิทานมาแสดงว่า

พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเกิดเป็นนกคุ่ม เมื่อกำลังเท้าทั้งสองยังไม่พอเดินและกำลังปีกทั้งสองยังไม่พอบิน เกิดไฟไหม้ป่าลุกลามมาเสียงสนั่นถึงบริเวณนั้น ฝูงนกรวมทั้งพ่อนกและแม่นกของพระโพธิสัตว์ต่างได้บินหนีไปเพราะกลัวตาย ทิ้งนกคุ่มพระโพธิสัตว์ไว้ในรังแต่ผู้เดียว พระโพธิสัตว์คิดว่ามารดาบิดาเราหนีไปเสียแล้ว เราไม่มีกำลังที่จะเดินไปหรือจะบินไปได้ เราไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเป็นที่ป้องกัน แต่ศีลคุณและสัจจคุณย่อมมีอยู่ในโลกเป็นธรรดา พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต ผู้บำเพ็ญบารมี ๓๐ ทัศให้บริบูรณ์แล้วได้ตรัสรู้ สมบูรณ์ด้วยเมตตากรุณาในสัตว์ทั้งหลายมีอยู่เป็นธรรมดา คุณพระธรรมดา คุณพระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสแล้วก็มีอยู่แม้ความสัตย์อย่างหนึ่งก็มีอยู่แก่เรา นกคุ่มพระโพธิสัตว์จึงได้ระลึกถึงพระคุณพระพุทธเจ้าในอดีตคุณพระธรรมที่พระพุทธเจ้าเหล่านั้นตรัสรู้แล้ว และถือเอาความสัตว์ที่มีอยู่ในตน แล้วทำสัตยาธิษฐานให้ไฟกลับไป ทำตนและนกที่ตกค้างอยู่ให้ถึงความสวัสดี สถานที่นั้นมีปาฏิหาริย์ตลอดกัปป์ข้อความที่นกคุ่มพระโพธิสัตว์

ระลึกถึงและตั้งสัตยาธิษฐาน ประมวลเข้าเรียกว่า วัฏฏกปริตต์ สำหรับท่องบ่นสาธยายป้องกันไฟไหม้ มีเนื้อความเป็นคาถาดังนี้

อตฺถิ โลเก สีลคุโณ　　สจฺจํ โสเจยฺยนุทฺทยา
เตน สจฺเจน กาหามิ　　สจฺจกิริยมนุตฺตรํ
อาวชฺชิตฺวา ธมฺมพลํ　　สริตฺวา ปุพฺพเก ชิเน
สจฺจพลมวสฺสาย　　สจฺจกิริยมกาสหํ
สนฺติ ปกฺขา อปตฺตนา　　สนฺติ ปาทา อวญฺจนา
มาตา ปิตา จ นิกฺขนฺตา　　ชาตเวท ปฏิกฺกม
สห สจฺเจ กเต มยฺหํ　　มหาปชฺชลิโต สิขี
วชฺเชสิ โสฬส กรีสานิ　　อุทกํ ปตฺวา ยถา สิขี
สจฺเจน เม สโม นตฺถิ　　เอสา เม สจฺจปารมีติ ฯ

คาถาคลอดลูกง่าย

มีเรื่องเล่าในประวัติพระองคุลิมาลเถระว่า พระพุทธเจ้าทรงเห็นอุปนิสสัยพระอรหัตตผลขององคุลิมาลโจร ถ้าพระองค์ไม่ทรงเป็นภาระธุระก็จะมาทำมาตุฆาต เป็นเหตุเสื่อมเสียจากมรรคผล จึงได้เสด็จไปเพื่อพบองคุลิมาลโจรแต่เช้าตรู่ เมื่อองคุลิมาลโจรเห็นพระพุทธเจ้าก็ตรงเข้าไล่ทันที หมายจะพิฆาตฆ่าเอานิ้วพระหัตถ์ จะไล่ไปอย่างไร ๆ ก็ไม่ทัน จนเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า จึงร้องตะโกนให้ทรงหยุด ตรัสตอบว่าทรงหยุดแล้ว แต่ก็ยังไล่ไปไม่ทัน จึงร้องตะโกนไปอีกว่า กล่าวว่าหยุดแล้วแต่ไม่หยุดสมณะนี้กล่าวมุสา พระองค์จึงตรัสตอบว่า เราหยุดจากการทำอกุศลอันให้ผลเป็นทุกข์มานานแล้ว ส่วนท่านนั้นยังไม่หยุด ทำให้องคุลิมาลโจรรู้สึกสำนึกโทษของ

ตน แล้วเปลื้องศัตราวุธและมาลัยนิ้วมือทิ้งไปที่ซอกภูเขาเข้าเฝ้าทูลขอบวช ทรงอนุญาตให้บวชแล้วนำเข้าสู่วัดพระเชตวัน

เมื่อพระองคุลิมาลเข้าบิณฑบาตในเมืองสาวัตถี ชาวเมืองเห็นเข้าแล้วตกใจกลัวพากันวิ่งหลบหนีปิดประตูบ้านประตูเมือง แล้ววิจารณ์กันว่า ท่านคงปลอมบวชเป็นพระเพื่อหลบหนีราชภัย หรือไม่ก็คงหวังจะประทุษร้ายชาวเมือง ท่านไปบิณฑบาตถึงไหนก็มีคนวิ่งหนีและโจทย์ขานกันถึงนั่น ไม่มีใครถวายบิณฑบาตแม้พระที่ไปด้วยกันก็พลอยอด วันหนึ่งสตรีมีครรภ์แก่เห็นท่านแล้ววิ่งหนีด้วยอาการลำบากมาก ท่านเห็นแล้วสงสารด้วยเมตตากรุณา จึงกล่าวปฏิญญาว่า ตั้งแต่บวชมาแล้วไม่เคยจงใจฆ่าสัตว์ และกล่าวอวยพรให้สตรีนั้นมีความสวัสดีพร้อมด้วยลูกในครรภ์ ปรากฏว่าสตรีนั้นคลอดลูกง่ายและปลอดภัยทั้งตนและลูก ตั้งแต่นั้นมาก็มีคนนิยมนับถือ จนกระทั่งว่าแท่นที่ท่านนั่ง ก็มีคนเอาน้ำไปรดแล้วใช้เป็นน้ำมนต์ได้ผลสมประสงค์ ข้อความที่ท่านกล่าวอวยพรแก่สตรีนั้น ถือกันว่าเป็นคาถาคลอดลูกง่ายสืบ ๆ กันมา มีใจความเป็นบาลีว่า

ยโตหํ ภคินิ อริยาย ชาติยา ชาโต, นาภิชานามิ สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปตา, เตน สจฺเจน โสตฺถิ เต โหตุ โสตฺถิ คพฺภสฺส ฯ

คาถาป้องกันภัย อยู่เย็นเป็นสุขประจำวัน อนาคตและภพหน้ารุ่งเรือง

พระพุทธเจ้าตรัสอานิสงส์การเจริญเมตตาไว้ว่า เมตตาที่เจริญเป็นอาจิณ เจริญให้มาก เป็นที่รองรับใจประจำ สั่งสมปรารภเป็นอย่างดี ย่อมมีอานิสงส์ ๑๑ ประการ คือ

๑) หลับเป็นสุข
๒) ตื่นอยู่เป็นสุข
๓) ไม่ฝันร้าย
๔) เป็นที่รักของมวลมนุษย์
๕) เป็นที่รักของมวลอมนุษย์
๖) เทวดาย่อมคุ้มครองรักษา
๗) ไฟ ยาพิษ ศัสตรา ไม่กล้ากราย
๘) จิตเป็นสมาธิได้เร็ว
๙) ใบหน้าเปล่งปลั่งผ่องใส
๑๐) ไม่หลงใหลทำกาลกิริยา
๑๑) ถ้ายังไม่บรรลุคุณวิเศษ ย่อมเข้าถึงพรหมโลก

จึงควรได้ตั้งใจแผ่เมตตาประจำวัน เวลาก่อนนอน ตื่นนอน และก่อนออกไปทำงานเป็นต้นโดยตั้งใจให้สัตว์ทั้งปวง ที่เป็นเพื่อนทุกข์เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน จงอย่าได้มีเวรต่อกัน อย่าได้เบียดเบียนกัน อย่าได้มีความทุกข์กายทุกข์ใจ จงมีความสุข รักษาตนให้ปลอดภัยทั่วกันเถิด แล้วภาวนาเป็นบาลีว่า

สพฺเพ สตฺตา อเวรา อพฺยาปชฺฌา อนีฆา สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตุ ฯ

คาถาเจริญลาภ ของหลวงพ่อปาน วันนมโคให้ท่อง ๗ ครั้ง

วีระทะโย	วีระโคนายํ	วิระหิงสา
วิระทาสี	วิระทาสา	วิระอิทธิโว
พุทฺธสฺส	มานีมาม	พุทฺธสฺสสวาโหม

"ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ"

วันหนึ่งพี่ปุ๋ยบอกกับข้าพเจ้าว่าพี่กัณฑ์ตัดสินใจจะเผาศพคุณแม่แล้ว ข้าพเจ้าย้อนถามไปว่าเมื่อไร ได้รับคำตอบว่าวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๓ พอข้าพเจ้าได้ยินว่าวันที่ ๒๓ ใจก็หวลนึกถึงคุณแม่ทันที เพราะท่านสิ้นลมหายใจครั้งสุดท้ายตามกำหนดของท่านในวันอังคารที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๑๒

เหตุการณ์ครั้งนั้นยังอยู่ในใจของข้าพเจ้าตราบจนทุกวันนี้ และคิดว่าไม่อาจลืมได้แม้ว่าเวลาจะผ่านไปนานแสนนานเพียงใดก็ตาม ทั้งนี้ไม่ใช่เป็นด้วยความรัก ความกลัวหรือความเกลียดชัง เช่นทั่ว ๆ ไปมีความรู้สึกประทับใจกับสิ่งเหล่านั้น แต่ที่ข้าพเจ้าลืมไม่ได้ก็เพราะ ความอัศจรรย์ที่คุณแม่ได้ทำให้ทุกคนซึ่งเฝ้าพยาบาลอยู่ได้พบได้เห็นและได้ยินทั่วกัน

คุณแม่เริ่มมีอาการไม่ค่อยจะดีราว ๆ ต้นเดือนกันยายน ข้าพเจ้าทราบข่าวจึงได้ไปช่วยพยาบาล เพราะท่านมีพระคุณต่อข้าพเจ้ามาก จะเรียกว่าท่านเป็นผู้นำความสว่างมาสู่ข้าพเจ้าก็ไม่ผิดนัก ท่านเป็นผู้ชักจูงให้ข้าพเจ้าเข้าวัดฟังธรรม และรู้จักฝึกสมาธิ การฝึกสมาธิช่วยให้จิตใจสงบเยือกเย็นลงได้อย่างประหลาด ทั้งยังดับเวทนาได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ข้าพเจ้าได้ประสพมากับตนเองเมื่อครั้งไปผ่าตัดที่โรงพยาบาลข้าพเจ้าเป็นคนกลัวโรงพยาบาลอย่างที่สุดถึงขนาดพอหมอสั่งว่าต้องเข้าแน่นอนเท่านั้น เกิดอาการวิงเวียนปวดหัวคลื่นไส้แทบจะตายขึ้นมาทันที แต่ก็รู้ตัวว่าคงจะเป็นเพราะความกลัวมากเกินไป ดังนั้นจึงหันเข้าหาพุทธโอสถ คือภาวนาพุทธโธอยู่ตลอดเวลาที่

อยู่ว่างและจิตจะหันไปผูกพันอยู่กับความกลัว พุทธโอสถทำให้ข้าพเจ้าผ่านมาได้อย่างสบายแม้แต่ความเจ็บปวดจากบาดแผลก็บรรเทาลง ดับความกระวนกระวายได้สิ้นเชิง นับเป็นบุญของข้าพเจ้าอย่างยิ่งที่ได้มาพบและรู้จักสนิมสนมกับคุณแม่มิฉะนั้นข้าพเจ้าคงจมอยู่ในความมืด หมดกำลังใจที่จะมีชีวิตอยู่ เพราะไม่สามารถจะหาอุบายแก้ไขได้

ข้าพเจ้าออกนอกเรื่องมาเสียยืดยาวขอย้อนเล่าไปถึงความอัศจรรย์ของคุณแม่ต่อ เรื่องที่จะเล่าต่อไปนี้ ท่านผู้อ่านบางคนอาจไม่เชื่อแต่ก็น่าเห็นใจ แม้ตัวข้าพเจ้าถ้าไม่ได้เห็นกับตาได้ยินกับหูตัวเองก็คงจะเชื่อยากเช่นกัน ประมาณวันพฤหัสบดีที่ ๑๘ กันยายน คุณแม่เริ่มไม่สบายมาก หมอมาเฝ้าฉีดยาให้น้ำเกลือ ท่านพูดน้อยที่สุดและไม่รับประทาน ทุกคนพากันคิดว่าท่านอาจจะไปในวันศุกร เพราะเป็นวันตัวของท่าน วันศุกรท่านอาการทรุดลงไปอีกแพทย์สองคนที่ทำการรักษาเฝ้าอยู่จนประมาณตี ๒ กว่า จึงได้กลับ เพราะท่านทรงกับทรุด ต้องฉีดยากระตุ้นหัวใจกันอยู่หลายครั้ง เช้ารุ่งขึ้นวันเสาร์ท่านอาจารย์เทศก์ (ท่านอาจารย์ของคุณแม่ซึ่งคุณแม่เคารพนับถือมาก) มาเยี่ยมคุณแม่ไม่รู้สึกตัวนอนอย่างเดียว ไม่พูดและไม่รู้เรื่องอะไรเลย ถ้าปัจจุบันนี้ก็คงจะเรียกว่า โคม่า พี่กัณฑ์ทิพย์ ข้าพเจ้าและพี่ศิริ พร้อมด้วยหลาน ๆ เฝ้ากันอยู่ ประมาณ ๒ ยามของคืนวันเสาร์ มีข้าพเจ้านอนอยู่ข้างขวาพี่ศิรินอนอยู่ข้างซ้ายทั้งข้าพเจ้าและพี่ศิริไม่ได้หลับทั้งคู่ คุณแม่ซึ่งนอนไม่รู้สึกตัวมา๒ วันแล้ว ได้ชะโงกหน้ามาพูดกับข้าพเจ้าว่า "คุณจรรมพันธ์แม่จะตาย" ละ อารามตกใจและดีใจข้าพเจ้ารีบลุกกระพรวดกระพราดขึ้นนั่ง ถามพี่ศิริว่าได้ยินคุณแม่พูดหรือเปล่า พี่ศิริก็ลุกขึ้นพึ่งเหมือนกันบอกกับข้าพเจ้าว่าได้ยิน ทำให้ข้าพเจ้าโล่งใจว่าข้าพเจ้าไม่ได้เคลิ้มฝันไปแน่

คุณแม่พูดจริง ๆ ข้าพเจ้าจึงตอบท่านว่าคุณแม่ยังไม่ตายหรอกค่ะ คุณแม่พูดได้แล้ว ท่านกลับย้อนถามข้าพเจ้าว่าวันนี้วันอะไร ข้าพเจ้าตอบท่านว่าวันเสาร์ ท่านก็บอกว่าดีละงั้นแม่จะตายวันอาทิตย์จะได้ไม่ลำบากกัน น้ำเสียงที่ท่านพูดดังรู้สึกแจ่มใสดีและพูดได้อย่างชัดเจน ข้าพเจ้าบอกท่านว่า คุณแม่อย่าเพิ่งตายเลยค่ะอยู่พบท่านอาจารย์เทศก์เสียก่อน วันนี้ท่านก็มาเยี่ยมแต่คุณแม่ไม่รู้สึกตัว พรุ่งนี้เช้าท่านจะมาใหม่ "คุณแม่นิ่งไปสักครู่จึงหันไปถามพี่ศรีว่า "แม่ศรีท่านอาจารย์มาจริงหรือ" ซะรอยท่านคงจะเกรงว่าข้าพเจ้าหลอกให้ท่านดีใจ ที่ถามพี่ศรีก็เพราะว่าท่านมั่นใจว่าท่านจะไม่ถูกหลอกแน่ ๆ เพราะพี่ศรีรับศีลห้า ศีลแปดอยู่เป็นนิจ เมื่อพี่ศรี รับว่า มาจริง ๆ ค่ะ ท่านก็นิ่งไปอีก ต่อมาสักครู่จึงบอกว่าถ้างั้นแม่ยังไม่ตายละวันอาทิตย์ จะอยู่พบท่านอาจารย์เทศก์เสียก่อน หลังจากนั้นท่านก็สั่งให้หยิบเงินไปซื้อของเลี้ยงพระและสั่งพี่ปุ่ว่าให้ถวายเงินพระองค์ละ ๒๐๐ บาท ท่านเรียกหาพี่กัณฑ์ พี่เฉลิม สั่งให้ปุ่ให้ ๆ เงินหลาน จ๊อกเพราให้หลานคนอื่นแล้วเกรงจ๊อกจะเสียใจ ตอนนี้ท่านดื่มน้ำเงาะได้เล็กน้อย แล้วก็หลับไปอีก รุ่งขึ้นวันอาทิตย์ท่านอาจารย์เทศก์มาฉันที่บ้าน เสร็จแล้วก็ลุกไปเยี่ยมท่าน ท่านยังยกมือไหว้ท่านอาจารย์เทศก์และพยายามพูดกับท่านอาจารย์แต่หูของท่านตอนนี้ชักจะไม่ได้ยินต้องตะโกนดัง ๆ ท่านอาจารย์บอกคุณแม่ว่า ให้ภาวนาไว้ให้มั่นอย่าไปสนใจกับสิ่งไร ท่านก็ยกมือขึ้นไหว้รับคำ แล้วก็เตือนให้เอาเงินถวายท่านอาจารย์ เกรงท่านอาจารย์จะลำบาก พอท่านอาจารย์กลับไปแล้ว ท่านถามข้าพเจ้าว่าพระไปหมดทั้งสององค์หรือ ข้าพเจ้า

ประหลาดใจมากทำไมท่านจึงทราบว่าไปกันหมดทั้งสี่ เพราะความจริงมีพระสามองค์ลูกศิษย์หนึ่ง แล้วก็ย้ำเรื่องถวายเงินพระอีก เมื่อตอบว่าถวายไปแล้วท่านก็หลับ พอกลางคืนวันอาทิตย์นั่งเฝ้ากันอยู่พร้อมหน้า ท่านก็บอกว่าปู่ แม่จะตายวันอังคาร และจะตายเงียบ ๆ เราต่างก็มองหน้ากัน ไม่คิดว่าท่านจะพูดจริง ๆ ข้าพเจ้าอดไม่ได้ก็ถามท่านว่า "คุณแม่รู้ได้อย่างไรคะว่าจะตายวันอังคาร หนูว่ายังไม่ตายหรอกค่ะ" ท่านตอบว่า "คนเรากินไม่ได้ นอนไม่ได้ก็ต้องตายเท่านั้นเอง" หลังจากท่านสิ้นแล้วเราจึงรู้ว่าท่านรู้วาระของท่านจริง ๆ ไม่ใช่เป็นการคาดคะเน ข้าพเจ้าเคยได้ยินว่าผู้ปฏิบัติธรรมขั้นสูงๆ เรียกอภิญญาญาณ ก็จะสามารถรู้วาระต่างๆได้ สำหรับคุณแม่นั้นข้าพเจ้าทราบว่าท่านปฏิบัติจริง ๆ ท่านเคยไปธุดงค์ตามป่าตามเขา ท่านเข้าวัดฟังธรรม ถือศีลอุโบสถมาตลอด จนกระทั่งความป่วยไข้เบียดเบียนทำให้ท่านไม่สามารถจะรับศีลแปดได้ ถึงกระนั้นศีลห้าของท่านก็มิได้ขาด ท่านยึดมั่นในการภาวนานัก แต่ท่านไม่เคยคุยให้ฟังเลยว่าท่านปฏิบัติธรรมได้ถึงขั้นไหน ท่านสร้างความอัศจรรย์ใจให้กับผู้ที่อยู่ข้างหลังจริง ๆ เพราะตั้งแต่ข้าพเจ้าเกิดมาไม่เคยพบใครที่จะกะวันตายของตนเองได้ถูกต้องอย่างนี้ ทำให้ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าธรรมปฏิบัตินั้นสามารถจะนำเราไปสู่สุขคติภพได้จริง ๆ และเป็นการดับอย่างมีสติสงบ สามารถดับเวทนาได้อย่างดีที่สุด หลังจากที่ท่านกำหนดวันตายแล้วท่านก็ร่ำลาทุกคนเรียกพี่สาย พี่เฉลิม พี่กัณฑ์ พี่ปุ๋ตลอดจนหลาน ๆ ทุกคนลาจนครบ เรียกจ๋าหลานสาวคนโตและคนเดียวไปจับมือไว้แน่น บอกว่ายายจะตายแน่แล้วคราวนี้ ร่ำลาหมดทุกคนแล้วก็

เตือนให้ถวายเงินพระกับให้เงินจ๊อก เมื่อรับปากกับท่าน ๆ ก็ตอบว่า ดีละแล้วก็หลับตา วันจันทร์อาการของท่านก็ยังทรงอยู่ ส่วนมากนอนหลับ ท่านอาจารย์เจ้าคุณญาณวิริยะมาเยี่ยม ท่านว่าคุณแม่เข้าภวังค์เป็นพัก ๆ ท่านชมว่าคุณแม่เก่งมีสติดีมาก ทุก ๆ ครั้งที่ท่านกระสับกระส่าย เราจะพูดพุทโธดัง ๆ ให้ท่านได้ยิน พอท่านได้ยินท่านก็จะรับแล้วยึดพุทโธทันที อาการต่าง ๆ ก็จะสงบลงไป บางครั้งเราสวดมนต์ดัง ๆ ให้ท่านได้ยิน โดยไม่เปิดตำรา ความที่ขยันสวดมากไปหน่อย บางครั้งก็เลยผิดคุณแม่ก็ยังสามารถท้วงเราและต่อให้เราได้ ท่านรับประทานอาหารไม่ได้เลย แม้แต่น้ำหยดหรือสองหยดก็สะอึกรุ่งเช้าวันอังคารดูท่านแจ่มใสขึ้น ข้าพเจ้าย่องผ่านเตียงท่านไปท่านก็มองตาม พอข้าพเจ้าย่องกลับมาอีกครั้งข้าพเจ้าก็หยุดตรงหน้าท่านถามว่าจะไปโรงเรียนหรือคะ ข้าพเจ้าประหลาดใจว่าทำไมท่านจึงรู้ว่าเป็นข้าพเจ้าทั้ง ๆ ที่ท่านมองไม่เห็น ข้าพเจ้าตอบท่านว่าวันนี้ไม่ไปค่ะ จะอยู่เฝ้าคุณแม่ท่านก็ว่า "ดีละจะได้อยู่ช่วยกันไปเอาข้าวมาให้แม่กินที จะกินกับยำปลากระป๋องของคุณกัลยา" ข้าพเจ้ารับคำด้วยความแปลกใจว่าท่านจะกินได้อย่างไร แม้แต่น้ำก็ยังกลืนไม่ลง อีกอย่างคุณกัลยาก็ไม่ได้ทำยำปลากระป๋องมาให้ (คุณกัลยาก็คือ คุณครูกัลยา จารุจินดา ซึ่งเคยฝากของรับประทานมาให้ท่านเสมอ แต่ก็ไม่เคยยำปลากระป๋องมาให้) ข้าพเจ้าตักน้ำใส่ช้อมป้อนให้ท่านนิดหนึ่ง เรียนท่านว่า ข้าวกับยำปลากระป๋องค่ะ ป้อนได้สองช้อน ท่านก็บอกว่าอิ่ม เอาน้ำเงาะมาให้กินแล้วเอาน้ำมากินแก้วหนึ่งเสร็จแล้วท่านก็ว่าเอาไปเก็บได้แล้ว อิ่มหนำสำราญสบายแล้ว

ข้าพเจ้ามองดูแล้วก็นึกในใจว่าถ้าคุณแม่คงจะกินอาหารทิพย์ - และต่อมาก็แน่ใจว่าคุณแม่รับประทานอาหารทิพย์จริง ๆ เพราะเมื่อพบกับ คุณครูกัลยา คุณครูเล่าว่า "เมื่อเช้านี้ฉันใส่บาตรยำปลากระป๋องไปให้คุณแม่" นี่ก็เป็นเรื่องประหลาดอีกอย่าง เพราะคุณแม่อยู่สะพานควาย คุณครูกัลยาอยู่ถึงพระโขนงรู้กันได้อย่างไร หลังจากนั้นท่านก็นอน ตอนกลางวันหมอมาฉีดยาบำรุงหัวใจก็บอกว่าไม่เป็นไร แต่ท่านไม่พูดอะไรเลย พอประมาณ ๑๑ น. ท่านก็บอกว่า "ลาล่ะ" แล้วก็ไม่พูดอะไรอีกเลย ท่านหายใจอ่อนลง ๆ จนเวลา ๑๖.๒๐ น. ท่านก็หมดลม ขณะที่ลูกหลานนั่งเฝ้ากันอยู่รอบเตียง เวลานั้นสงบจริง ๆ ไม่มีใครร้องไห้เอะอะหรือคร่ำครวญใด ๆ ทั้งสิ้นสมกับที่คุณแม่ว่าจะตายเงียบ ๆ

ขอให้วิญญาณของคุณแม่ทรัพย์ ศรีมุกดิ ซึ่งข้าพเจ้ามีความเคารพประดุจมารดาบังเกิดเกล้า จงหลุดพ้นสมกับความเพียรพยายามปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมาตลอดภพนี้เทอญ.

จรรมพันธ์ บุนนาค

พิมพ์ที่ มงคลการพิมพ์ 101 บางลำพู พระนคร โทร. 819656 นางจำรัส อ่องจริต ผู้พิมพ์โฆษณา 2513